

B&B
VIŠJA STROKOVNA ŠOLA

Diplomsko delo višješolskega strokovnega študija
Program: Logistično inženirstvo
Modul: Vojaška logistika

SLOVENSKI PEHOTNI POLKI V HABSBURŠKI MONARHIJI

Mentor: mag. Zvezdan Marković
Lektorica: Natalija Kogovšek, prof. slov.

Kandidat: Sebastjan Svete

Ljubljana, december 2012

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju mag. Zvezdanu Markoviću za strokovne nasvete ter vso njegovo pomoč in podporo pri oblikovanju naloge.

Zahvaljujem se tudi lektorici Nataliji Kogovšek, ki je mojo diplomsko nalogo jezikovno in slovnično pregledala.

Zahvaljujem se tudi gospe Poloni Bibi Drol in ostalim strokovnim delavcem šole za sodelovanje pri oblikovanju naloge.

IZJAVA

»Študent Sebastjan Svete izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Zvezdana Markovića.«

»Skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani šole.«

Dne _____

Podpis: _____

POVZETEK

V nalogi poskušamo osvetliti vojaško-politično dogajanje v podonavski monarhiji od srede 18. stoletja do konca njenega obstoja 1918. leta. Predstavimo tudi razvoj vojaške zakonodaje in reform na tem področju. V to dogajanje umeščamo slovensko etnično ozemlje in sistematično popišemo polke, v katerih so služili slovenski fantje. Zaradi težje dostopnosti virov, ki se hranijo v vojaških arhivih in muzejih na Dunaju, izhajamo predvsem iz literature in sekundarnih virov, ki pa so za to področje in snov redki. Namen naloge ni popolna geneza posameznih polkov, temveč umestitev opisanih polkov v okviru slovenske zavesti. V okviru raziskovanj gradiva in literature se je izkazalo, da so naši predniki sami sebe dojemali kot enakovreden del neke širše nadnacionalne enote, in kar je morda še pomembneje, da so bili kot taki dojeti tudi izven svojega intelektualno-kulturnega kroga, vsaj do pomladi narodov leta 1848.

KLJUČNE BESEDE

- **polk** – je stalna vojaška enota, sestavljena iz treh do petih bataljonov, ki ji poveljuje polkovnik.
- **slovenski polk** – je polk z nabornim območjem na slovenskem etničnem ozemlju.
- **pehotni polk** – ali pešpolk je taktična vojaška enota, ki je izurjena za bojevanje peš.

ABSTRACT

In this work we try to shed light on the military-political developments in the Donube monarchy from the mid 18th century to the end of its existence 1918th. We present the development of military reforms. In this scene we fix the Slovenian ethnic territory and systematically described regiments in which they served Slovenian guys.

Purpose of the project is not complete genesis of individual regiments but the placement described regiments in the framework of the Slovenian consciousness. The research material and literature has proven that our ancestors were themselves seen as an equal part of a wider trans-national units, and perhaps more importantly, it has been so beyond the grasp of his intellectual and cultural circle, at least until the Spring of Nations in 1848.

KEYWORDS

- Regiment - a permanent military unit made up of three to five battalions, which commanded Colonel.
- Slovenian Regiment - the regiment by recruiting areas in the Slovenian ethnic territory.
- Infantry Regiment - Regiment or the tactical military unit, which is trained to fight on foot.

Kazalo

1	UVOD	1
1.1	Predstavitev problema	1
1.2	Cilji naloge	1
1.3	Predpostavke in omejitve	1
1.4	Metode dela	1
2	VLADARJI V PODONAVSKI MONARHIJI	2
3	VOJNE HABSBURŠKE MONARHIJE	5
3.1	Avstrijska nasledstvena vojna 1740–1748.....	5
3.2	Sedemletna vojna 1756–1763.....	7
3.3	Bavarska nasledstvena vojna 1778/1779	11
3.4	Rusko-avstrijska vojna proti Turkom 1787–1792.....	11
3.5	Koaličijske ali Napoleonove vojne 1792–1815.....	12
3.5.1	Prva koaličija 1792–1797	13
3.5.2	Druga koaličija 1799–1802.....	13
3.5.3	Tretja koaličija 1805	14
3.5.4	Četrta koaličija 1806–1807	14
3.5.5	Peta koaličija 1809.....	15
3.5.6	Šesta koaličija 1812–1813/1815.....	15
3.6	Avstrijsko-neapeljska vojna 1815	16
3.7	Nemiri v Avstrijskem cesarstvu 1848–1849.....	17
3.7.1	Italijanske homatije.....	18
3.7.2	Češke dežele	20
3.7.3	Ogrske dežele, Sedmograška, Srbija	20
3.8	Krimska vojna 1853–1856.....	21
3.9	Sardinska vojna 1859.....	22
3.10	Nemško-danska vojna 1864.....	23
3.11	Nemška vojna 1866	23
3.12	Balkanske vojne 1912–1913	25
3.13	Prva svetovna vojna 1914–1918	25
4	VOJAŠKE REFORME	27
5	SLOVENSKI PEHOTNI POLKI.....	32
5.1	Osnovni pojmi	32
5.2	Obdobje med 1740 in 1809	32
5.2.1	Pehotni polk št. 13.....	32
5.2.2	Pehotni polk št. 43.....	32
5.2.3	Pehotni polk št. 45.....	32
5.2.4	Pehotni polk št. 50.....	32
5.3	V Ilirskih provincah	33
5.4	Obdobje med 1813 in 1918	33
5.4.1	Pehotni polk št. 7 – Koroški.....	34
5.4.2	Pehotni polk št. 17 – Kranjski	34
5.4.3	Pehotni polk št. 22 – Dalmatinski	35

5.4.4	Pehotni polk št. 27 – Štajerski, Graški	35
5.4.5	Pehotni polk št. 47 – Štajerski, Mariborski	36
5.4.6	Pehotni polk št. 87 – Štajerski, Celjski	37
5.4.7	Pehotni polk št. 97 – Primorski	37
5.5	DOMOBRANSKI POLKI	38
5.5.1	Domobranski pehotni polk št. 3 – Graški	39
5.5.2	Domobranski pehotni polk št. 4 – Celovski	39
5.5.3	Domobranski pehotni polk št. 5 – Puljski	39
5.5.4	Domobranski pehotni polk št. 26 – Mariborski	39
5.5.5	Domobranski pehotni polk št. 27 – Ljubljanski	40
5.6	LOVCI, DRAGONCI in TOPNIČARJI	40
5.6.1	Kranjski lovski bataljon št. 7	41
5.6.2	Koroški lovski bataljon št. 8	41
5.6.3	Štajerski lovski bataljon št. 9	41
5.6.4	Primorsko-kranjski lovski bataljon št. 20	41
5.6.5	Štajersko-koroško-kranjski dragonski polk št. 5	41
5.6.6	Poljski topniški polki št. 7, 8 in 9	42
5.6.7	Poljski havbični polk št. 3	42
5.6.8	Gorski topniški polk št. 3	42
5.6.9	Trdnjavsko topniški polk št. 4	42
5.7	PRVA SVETOVNA VOJNA	42
6	VIRI IN LITERATURA	44
7	KAZALO SLIK	44

1 UVOD

1.1 PREDSTAVITEV PROBLEMA

Ob raziskavi vojaške organiziranosti habsburške monarhije bomo na enem mestu združili in medsebojno primerjali pehotne polke habsburške monarhije, katerih pretežni del so predstavljali slovenski fantje ali je njihov naborni okraj zajemal slovensko etnično ozemlje. Omejili se bomo na avstrijski del kasnejše dvojne monarhije.

1.2 CILJI NALOGE

Cilji diplomske naloge: Predstavitev vojaške ureditve avstrijskega dela monarhije. Predstavitev slovenskih polkov. Predstavitev slovenskih pehotnih polkov. Delež in vpliv slovenskih pehotnih polkov na vojaške aktivnosti monarhije. Vpliv vojske monarhije na slovenske dežele. Organiziranost in izvajanje logistične zagotovitve vojaških enot monarhije.

1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE

Tema, ki sem jo izbral za izdelavo zaključne naloge, je zelo zahtevna, obsežna in kompleksna. Pri analizi pisnih virov sem ugotovil, da je izredno malo pisnih virov, ki bi v celoti obravnavali slovenske polke habsburške monarhije, poleg tega pa ugotavljam, da je skoraj celotno primarno arhivsko gradivo, s pomočjo katerega lahko osvetlimo zgodovino slovenskih polkov monarhije, shranjeno v Državnem arhivu Republike Avstrije na Dunaju.

Ena izmed pomembnejši omejitev, ki jo je treba izpostaviti, je tudi ta, da se bomo omejili na avstrijski del habsburške monarhije. Ponekod se bomo omejili na slovenske dežele Notranje Avstrije. Proučevano obdobje pa je razpeto med drugo polovico 18. st. in koncem monarhije 1918.

1.4 METODE DELA

V nalogi bom uporabil družboslovne raziskovalne metode, s pomočjo katerih bom potrdil ali zavrgel hipoteze in dosegel zastavljene cilje:

Metoda analize vsebine pisnih virov in literature (izbor ter analiziranje relevantnih podatkov za predstavitev razvoja vojaških enot oziroma polkov, opis njihovih najpomembnejših bitk in opis njihovega zatona in konca).

Deskriptivna metoda za določanje najpomembnejših karakteristik preučevanih predmetov.

Zgodovinsko primerjalna metoda (primerjava različnih pogledov na načela delovanja in organiziranosti oboroženih sil in posameznih enot).

Metoda kompilacije za zbiranje gradiva iz različnih virov in literature.

Metoda klasifikacije za razvrstitev pojavov, dogodkov in predmetov v smiselne, zaokrožene sklope.

Metoda dedukcije nas bo vodila od splošnih ugotovitev h konkretnim dejstvom o polkih.

Metoda sintetizacije za združitev celotnega gradiva v jasno enotno podobo o predmetu obravnave.

2 VLADARJI V PODONAVSKI MONARHIJI

Ko je 20. oktobra 1740 na Dunaju umrl cesar Karel VI., je z njim ugasnila tudi moška linija albertinskih Habsburžanov. Drugorojeni sin Leopolda I. in njegove sorodnice Eleonore-Magdalene Pfalško-Neuburške je leta 1703 prevzel dediščino svoje stare matere, infantinje Marije Ane, in postal španski kralj, a je po smrti brata Jožefa I. 17. aprila 1711 prevzel vodenje družine in bil istega leta izvoljen za nemškega cesarja ter prevzel tudi oblast v avstrijskih deželah in krono Sv. Vavclava. Leta 1712 je postal tudi apostolski kralj Ogrske. Ker ni zapustil moških potomcev, saj je sin Leopold Janez umrl v letu rojstva 1716, ga je, ne glede na dedni dogovor z bratom nasledila hči Marija Terezija (1717–1780). Da bi svoji hiši in s tem hčeri zagotovil oblast, je 1713. leta razglasil pragmatično sankcijo in se vse do svoje smrti boril za njeno uveljavitev znotraj svojih dežel in v Evropi. Sankcija je dopolnila in korigirala »Pactum mutuae successionis« Leopolda I. iz leta 1703 in je določala nedeljivost habsburških dežel, prednost Karlovih hčera pred Jožefovimi in obojih pred sestrami obeh monarhov. Med leti 1720 – 23 so Sankcijo sprejele dedne dežele, leta 1722 jo je potrdil državni zbor ogrske. Pragmatična sankcija je od slej veljala kot ustavni zakon vse do 1867. leta. Med leti 1725 in 1738 so Sankcijo priznale tudi evropske sile Španija, Rusija, Anglija in Francija.

Slika 1: Marija Terezija.

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Marija_Terezija)

Kot rečeno je po smrti Karla VI. oblast v dednih deželah prevzela njegova hči Marija Terezija, ki je bila 1741 kronana za kralja Ogrske in si je dve leti kasneje nadela še krono Sv. Vavclava. Ko je leta 1745 umrl Karel VII. Wittelsbach, ki je po smrti Karla VI. med leti 1742 in 1745 zasedal prestol Svetega rimskega cesarstva, so volilni knezi za cesarja izvolili Franca Štefana Loterinškega, ki se je devet let poprej poročil z Marijo Terezijo in se s tem zvezal s habsburško hišo. Nastala je dinastija habsburško-loterinška. Kljub priznanju Pragmatische sankcije s strani evropskih sil pa je kmalu po smrti Karla VI. izbruhnila vojna za njegovo dediščino. Glavni akterji vojne so bili Prusi, Bavarci in Francozi, ki so družno stali nasproti mladi dedinji. Po smrti njenega moža cesarja Franca I. Štefana leta 1765 v Innsbrucku je vladala skupaj s sinom Jožefom II.

Jožef II. je državi vladal skupaj z materjo do njene smrti leta 1780 in nato še deset let do leta 1790, ko ga je nasledil brat toskanski vojvoda Leopold (II.), ki pa je 1. marca 1792 umrl.

Leopolda II. je nasledil najstarejši sin Franc in bil pri 24-ih letih izvoljen za cesarja. Kmalu po nastopu vlade se je cesar zapletel v Koalicijske ali Napoleonove vojne. Posledica vojn je bila razglasitev habsburških posesti za dedno avstrijsko cesarstvo 11. avgusta 1804 – Franc II. je postal tudi Franc I. – in ukinitve Svetega rimskega cesarstva 6. avgusta 1806, večletna izguba obsežnih ozemelj, vključno s slovenskim etničnim prostorom, kar je rezultiralo v nastanku ilirskih provinc 1809. Po Napoleonovem porazu in Dunajskem kongresu (1814–15) je sedaj Avstrija – novo cesarstvo, pripojila nazaj izgubljena posestva in si pridobila neformalno vlogo nadzornika severne Italije.

Franc I. je umrl 2. marca 1835 in prestol zapustil svojemu prvorojencu iz drugega zakona (v prvem zakonu sta žena in hčerka umrli ob porodu) z Marijo Terezijo, princeso obeh Sicilij, Ferdinandu I., ki je bil že leta 1830 kot Ferdinand V. kronan s krono Sv. Štefana. Leta 1831 so ga poročili z Marijo Ano Savojsko, a je, domnevno zaradi njegove zaostalosti, zakon ostal brez otrok. Leta 1836 je bil kot zadnji Habsburžan kronan za češkega kralja, 1838 za lombardskega. Z marčno revolucijo 1848 je pobegnil z Dunaja, po oktobrski vstaji je 2. decembra v Olomoucu odstopil v korist nečaka Franca Jožefa.

Rojen v letu kronanja Ferdinanda za ogrskega kralja je Franc Jožef pri osemnajstih letih prijel za žezlo. Njegova glavna opora pri vladanju je bilo plemstvo in vojska. Z odstopom kneza Metternicha v letu 1848 je bil imenovan za guvernerja čeških dežel, a je bil hkrati poslan na italijansko bojišče, kjer je pod poveljstvom feldmaršala Radetzkega v bitki pri Santa Lucii, proti Piemontezom, doživel prvo vojaško izkušnjo. Leta 1854 se je poročil z Elizabeto Bavarsko. V vojnah v Italiji leta 1859 je zaigral Lombardijo. Po izgubljeni pruski vojni leta 1866 in izgubi Benečije v Italiji je bil prisiljen v dogovor z Madžari in preoblikovanje države v dvojno monarhijo, Avstro-Ogrsko. Krono Sv. Štefana si je nadel 1867. Leta 1889 je prestolonaslednik Rudolf naredil samomor, njegovo mesto je zasedel cesarjev nečak Franc Ferdinand. Atentat nanj, 28. junija 1914 v Sarajevu, je sprožil peklensko kolesje, ki je Evropo dokončno potisnilo v Veliko vojno.

Franc Jožef I. je 1916 umrl sredi vojne, nasledil pa ga je Karel I. Njegova mirovna prizadevanja in zapoznani pozivi k federalizmu niso obrodili zelenih sadov in cesar se je 11. novembra v svojem in sinovem imenu odpovedal prestolu. S tem je razpadla Avstro-Ogrska. Zaradi Karlovih poskusov, da bi ponovno zasedel ogrski prestol (Ogrska je bila do 1920 kraljevina z izpraznjenim prestolom), je bil pregnan na Madeiro, enotna podonavska država pa v zgodovino (Pohl, Vocelka; 1994).

Slika 2: Franc Jožef I.

(Vir: <http://blastorah.blogspot.com/>)

3 VOJNE HABSBUŠKE MONARHIJE

3.1 AVSTRIJSKA NASLEDSTVENA VOJNA 1740–1748

Ob smrti Karla VI. je več evropskih knezov pozabilo na svoje priznanje Pragmatične sankcije in zahtevalo je svoj delež habsburške dediščine. Nasprotujoče zahteve pretendentov so izbruhnile v sovražnosti in v vojno svetovnih razsežnosti. Glavni nasprotniki pragmatične sankcije so bili seveda tisti, katerim je več pravic dajala »Pactum mutuae successionis« Leopolda I. iz leta 1703. S Sankcijo je seveda največ pridobila Marija Terezija in njen mož Franc Štefan, največ pa sta izgubili njeni sestrični, hčeri cesarja Jožefa I.

Slika 3: Pragmatična sankcija iz leta 1713.

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Pragmatische_Sanktion)

Starejša Marija Jožefa (1699–1757) se je leta 1719 poročila s Friderikom Avgustom II. Albertinskim (1696–1763), ki je 1733, po očetovi smrti, postal saški volilni knez in bil leto pozneje izvoljen in kronan za poljskega kralja in velikega vojvodo Litve.

Mlajša nadvojvodinja Marija Amalija (1701–1756) pa se je leta 1722 omožila z Karlom I. Albrehtom Wittelsbachom, ki je 1726. leta postal volilni knez in vojvoda bavarski. Od leta 1741 do 1742 je bil proti nadvojvoda Avstrije in do leta 1743 kot Karel III. proti kralj Češke. Po dveh letih interregnuma je bil leta 1742 izvoljen in kot Karel VII. kronan za cesarja.

Tretji glavni nasprotnik Pragmatične sankcije pa je bil Burbon, nekdanji anžujski vojvoda, ki je po smrti zadnjega Habsburžana na španskem kraljevem prestolu, Karla II., leta 1700 postal španski kralj Filip V. Kot dediču španske veje Habsburžanov so njegove zahteve temeljile na podobnih predpostavkah kot v španski nasledstveni vojni.

Ugoden trenutek je znal izkoristiti pruski kralj Friderik II., ki je na podlagi ligniške dedne pogodbe iz leta 1535 zahteval šlezijske kneževine Liegnitz, Wohlau in Brieg v zameno za priznanje Sankcije. Po dedni pogodbi, ki so jo šlezijski Pijasti sklenili z brandenburškimi Hohenzollerni, naj bi omenjene šlezijske kneževine po izumrtju pripadle Brandenburg, a je češki kralj Ferdinand I. pogodbo zavrnil in jo leta 1546 tudi preklical. Leta 1675 so šlezijski Pijasti izumrli in začel se je spor za šlezijske kneževine med brandenburškim volilnim knezom in češkim kraljem, tj. med Prusijo in habsburškim imperijem.

Vojna se je začela s pruskim ultimatom, v katerem je Friderik zahteval Šlezijo v zameno za priznanje Pragmatične sankcije in podporo Francu Štefanu v tekmi za cesarski prestol. Friderik ni čakal odgovora z Dunaja in je decembra leta 1740 vkorakal v Šlezijo.

Z nymphenburško pogodbo se je oblikovala zveza Bavarske in Španije, s kasnejšim pristopom Prusije, Francije, Saške, Švedske in Neapeljskega kraljestva, Pfalške in Kölna z namenom, da si vsak odreže svoj kos pogače habsburške dediščine. Na stran Marije Terezije je stopila Velika Britanija s Hanovrom, Nizozemska in Sardinsko kraljestvo.

Slika 4: Friderik II.

(Vir: <http://www.delo.si/druzba/panorama/anekdota-o-frideriku-ii.html>)

Vojna je potekala vse do leta 1748, ko je bil sklenjen Aachenski mir. Vzpostavljeno je bilo predvojno stanje, le da je Friderik obdržal Šlezijo, Marija Terezija pa svojo dediščino (Anderson, The war of the Austrian succession, 1740–1748).

3.2 SEDEMLETNA VOJNA 1756–1763

V sedemletni vojni, imenovani tudi tretja šlezijška vojna, se je spremenila podoba zavezništev. Prusijo je podpirala Velika Britanija s Hanovrom, Avstrijo pa britanska nasprotnica Francija in Rusija. Izbruhu vojne so botrovali enaki razlogi kot avstrijski nasledstveni vojni, saj se je ta končala zaradi izčrpanosti sprtih strani z nerešenimi problemi, ki so do nje privedli. Prusija je s sistemom zavezništev poskušala preprečiti ponovno zasedbo Šlezije, za kar si je prizadevala Marija Terezija. Njen kancler, grof Kaunitz, si je prizadeval za zunanjepolitično osamitev Prusije in dosegel zvezo s Francijo. Ta zveza je nujno pomenila, da se je Velika Britanija, zaprisežena nasprotnica Francije tudi v S. Ameriki in Indiji, postavila na stran Prusije proti dotedanji zaveznici Avstriji. Z vzhoda se je Mariji Tereziji pridružila ruska carica

Elizabeta, katere širitvena politika na zahod na škodo Poljske in pruskih ob-baltskih pokrajin, se je skladala z avstrijskimi proti pruskimi interesi.

Da bi si zagotovil ugodnejšo pozicijo je Friderik II. 1756. leta napadel Saško, zasedel Dresden, oblegal saško armado pri Pirmi in v bitki pri Lobositzu porazil avstrijsko armado feldmaršala Brownea, tako da ta ni mogel več s Češke podpreti Saške in je ta kapitulirala. Friderik je lahko tedaj izkoristil strateške, geografske in gospodarske prednosti, ki mu jih je dajala zasedba Saške.

Okupaciji svobodne Saške je leta 1757 botrovala vojni cesarstva proti Prusiji. Avstrija je sklenila zavezništvo z Rusijo in Francijo, ki je vkorakala v Nemčijo proti Hanovru. Zaradi zasedenosti v Ameriki in Indiji je Velika Britanija prepustila obrambo Hanovra tako imenovani opazovalni vojski, sestavljeni z vojska, ki so bile povezane z njo, s Prusijo in s Prusijo povezanimi nemškimi kneževinami.

Istega leta je v bitki pri Pragi Friderik porazil avstrijsko vojsko, katere večji del se je zatekel v Prago. Na pomoč ji je prišel feldmaršal grof Daun z juga in junija v bitki pri Kolinu porazil polovico pruske armade, ki mu jo je Friderik poslal naproti. Prusi so morali opustiti obleganje Prage in se umakniti nazaj na Saško. V naslednjih mesecih so se vojske izogibale druga drugi, dokler ni cesarska vojska vkorakala v Turingijo in Friderika prisilila, da se je podvizal tja z večjim delom svoje armade. V bitki pri Moysu je superiorna avstrijska vojska prisilila Pruse k umiku. Z zavzetjem Breslava in trdnjave Schweidnitz so imeli Avstrijci konec novembra 1757 večji del Šlezije spet v svojih rokah vendar so bili v začetku decembra spet odločilno premagani v bitki pri Leuthenu in so se umaknili nazaj na Češko. Do aprila 1758 so Prusi osvojili nazaj vse izgubljene trdnjave v Šleziji.

Medtem je junija v Nemčijo vkorakala francoska vojska, zasedla je pruske dežele v Porenju, v bitki pri Hastenbecku je porazila tako imenovano opazovalno vojsko, ki se je nato umaknila na sever in se razglasila za nevtralno. Francozom je bila odprta pot proti Berlinu, a so raje zasedli Prusom naklonjene kneževine, da bi tako preveč ne koristili svoji zaveznici Avstriji.

Istočasno je v Turingijo vkorakala cesarska državna vojska s podporo francoskih enot, ki jo je Friderik v začetku novembra uničujoče porazil v bitki pri Roßbachu. Do konca vojne se cesarska državna vojska ni več vključevala v spopade.

Z vzhoda je julija prusko mejo prekoračil general Apraxin in po krajšem obleganju zavzel Memel. Kljub zmagi v bitki pri Groß-Jägersdorfu zaradi slabe oskrbe ni mogel napredovati proti Königsbergu, ki je bil ključen za nadaljnje ruske operacije v Vzhodni Prusiji. Rusi so se umaknili, zasedena je ostala samo klaipedska trdnjava - Memel.

Po umiku Rusov so s severa udarili Švedci, zasedli Stralsund in del Pomorjanske, a jih je vzhodna pruska armada zavrnila. Zaseden ostane samo Stralsund.

Z obleganjem Olomuca leta 1758 si je Friderik poskušal odpreti vrata v avstrijske dedne dežele, a se je bil zaradi prekinjene oskrbe prisiljen umakniti iz Moravske. Ruske enote so spomladi ponovno vdrle v Vzhodno Prusijo in Pomorjansko in so se poskusile združiti z avstrijskimi četami, a so jim Prusi to preprečili v bitki pri Zorndorfu. Rusi so se umaknili onkraj Visle. Vzhodna Prusija je ostala okupirana. Odsotnost glavnine pruske vojske so izkoristili Avstrijci in ponovno osvojijo večji del Šlezije. V poznem poletju je feldmaršal Daun vkorakal na južno Saško, a se mu zavetje Dresden ni posrečilo in se je konec novembra umaknil na Češko. V protinapadu so Prusi oblegali Olomuc, a niso uspeli.

Velika Britanija se je ponovno vključila v dogajanje v Evropi in poslala nove enote v Hanover ter finančno podprla Prusijo. Enote pod poveljstvom vojvode Ferdinanda von Braunschweig-Wolfenbüttela preženejo Francoze preko Rena.

Leta 1759 sta poskušala feldmaršala Daun in ruski Saltykow ponovno združiti svoji vojski in skupaj nastopiti proti oslABLjeni Prusiji, kar jima je uspelo vzhodno od Frankfurta na Odri. V bitki pri Kunersdorfu, ko so Prusi napadli avstrijsko-ruski tabor, so doživeli strahovit poraz in pruska vojska je razpadla. Zavezniške sile Avstrije, Rusije in Francije niso znale izkoristiti usodnega trenutka Prusije. Rusi so se umaknili na izhodiščne položaje, Avstrijci so zapustili saško vojskovališče. Saško so skupaj z Dresdnom zasedle cesarske državne čete. Po združitvi avstrijskih in državnih čet je prišlo do bitke pri Maxenu, kjer so bili Prusi ponovno poraženi.

Slika 5: Feldmaršal Daun.

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_k.u.k._Kampftruppen)

Leta 1760 so Prusi poskušali obdržati pridobljeno, Avstrijci pa ponovno osvojiti Šlezijo. Feldzeugmeister Laudon je vkorakal v Šlezijo in pri Landeshutu uničil pruske enote. Medtem je poskušal Friderik ponovno zasedeti Dresden. Ko so se avstrijske

čete pod Daunom že približevale Dresdnu in je Laudon korakal v Šlezijo je tja nemudoma odhitel tudi Friderik; Daun mu je sledil. Frideriku je uspela združitev z enotami princa Heinricha. V bitki pri Liegnitzu je porazil združena Dauna in Laudona. Toda njegov uspeh je bil izničen s ponovno zasedbo Saške s cesarsko državno vojsko in rusko-avstrijskim plenjenjem po Berlinu. Ponovni preboj je Frideriku uspel, ko je v bitki pri Torgauu ponovno porazil Dauna in prodril na Saško. Kljub temu je bil položaj brezupen, saj so bile province Vzhodna Prusija, Šlezija in Saška v rokah pruskih nasprotnikov.

Slika 6: Feldzeugmeister Laudon.

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_k.u.k._Kampftruppen)

Leta 1761 so se Prusi pred napredujočo združeno avstrijsko-rusko vojsko umaknili v utrjen tabor blizu Bunzelwitz, kjer so se držali vse poletje, dokler se niso za Rusi umaknili tudi sami in Avstrijcem prepustili pomembno trdnjavo Schweidnitz in zgornjo Šlezijo.

Po smrti carice Elizabete je sklenil car Peter III. premirje in zavezništvo s Prusijo, ki se mu je pridružila tudi Švedska. Z umorom Petra III. je Katarina Velika sicer odpravila zavezništvo, a ohranila mir. Friderik je poskušal z razbremenjenimi četami izriniti Avstrijce iz Šlezije in Saške. V bitki pri Burkersdorfu in pri Freibergu jim je uspelo poraziti Avstrijce in s tem ponovno osvojiti Šlezijo.

Poleti tega leta so Francozi zadnjič v tej vojni posegli v Nemčijo in jo zapustili večkrat poraženi.

Vojna se je delno ločeno odvijala tudi v kolonijah; v severni Ameriki in Indiji, kjer sta si bili glavni nasprotnici Francija in Velika Britanija, ki pa sta 10. februarja sklenili skupaj s Portugalsko in Španijo Pariški mir. Nekaj dni pozneje, 15. februarja, sta sklenila mir tudi Prusija in Avstrija s svojimi zavezniki, imenovan tudi Hubertusburški mir, ki je vzpostavljala »Status quo ante bellum«, tj. stanje izpred začetka vojne (http://de.wikipedia.org/wiki/Siebenj%C3%A4hriger_Krieg; 26. 12. 2012).

3.3 BAVARSKA NASLEDSTVENA VOJNA 1778/1779

Bavarska nasledstvena vojna je izbruhnila, ko naj bi ob izumrtju bavarske veje Wittelsbachov volilno kneževino Bavarsko dedovala linija Pfalz-Sulzbach, Avstrija pa je zase zahtevala Spodnjo Bavarsko in Gornji Palatinat (Oberpfalz), za kar je bil Jožef II. pripravljen pfalškemu volilnemu knezu izplačati znatno nadomestilo in odstopiti Prednjo Avstrijo od Konstance do Freiburga. Ko je bil dogovor (imenovan tudi Dunajska konvencija) 3. januarja 1778 podpisan, so avstrijske čete vkorakale v Zgornji Palatinat in Spodnjo Bavarsko. Prusija je poskušala preprečiti krepitev avstrijske moči in je zahtevala svoj delež ter je julija Avstriji napovedala vojno in vkorakala na Češko. Vojno so zaznamovale hude logistične in preskrbovalne težave na obeh straneh ter majhna vojaška aktivnost. Vojna, ki to skoraj ni bila, se je končala maja 1779 s Tešenskim mirom.

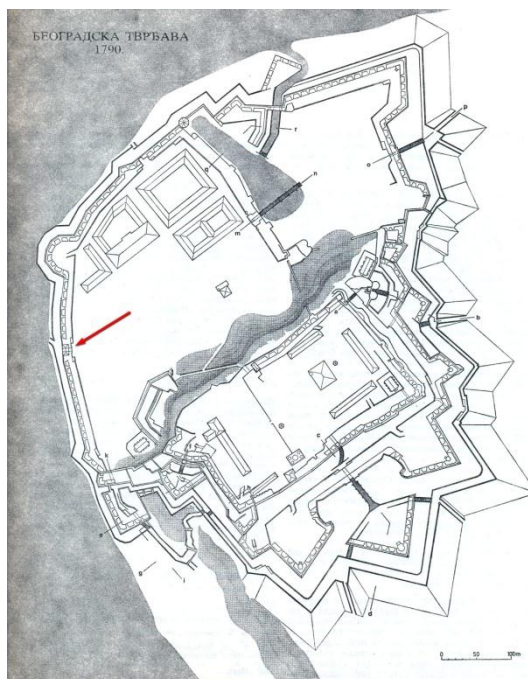
V letu 1785 se je Avstriji uspelo pogoditi s Karlom Teodorjem za menjavo celotne Bavarske za avstrijsko Nizozemsko. Dogovor je zaradi Brabantske in Francoske revolucije propadel, kljub Pruskemu pristanku, saj je Avstrija Nizozemsko leta 1794 dokončno izgubila (http://de.wikipedia.org/wiki/Bayerischer_Erbfolgekrieg).

3.4 RUSKO-AVSTRIJSKA VOJNA PROTI TURKOM 1787–1792

Ob koncu rusko-turške vojne leta 1774 sta sprti strani z mirovnim sporazumom ustanovili samostojno krimsko tatarsko državo. Sultan je sicer izgubil vpliv na Krimu a ta ni prišel neposredno pod Rusijo. Leta 1783 je Rusija posegla v dinastične spore na Krimu in carici naklonjen kan se je odpovedal državi v korist Rusije. Januarja 1784 je Rusija priključila Krim. S svojo zaveznico Avstrijo je Rusija načrtovala uničenje osmanske države in priključitev ozemelj vzhodnega Balkana; Srbija, Hercegovina in Bosna pa bi pripadle Avstriji. Zoper te načrte sultan Abdulhamid I. leta 1787 prične preventivno vojno.

Avstrija je posegla v vojno dogajanje, pod osebnim cesarjevim vodstvom, februarja 1788, a na Sedmograškem in v Srbiji ni dosegla pomembnejših uspehov. Junija istega leta je Rusija zasedla Moldavijo in porazila osmansko ladjevje v bitki pri Limanu, a je uspeh zasenčila švedska vojna napoved Rusiji. Švedi so sicer ogrozili Kronstadt a so se zaradi nemirov v lastni državi kmalu umaknili.

Združena avstrijsko-ruska vojska je dosegla pod poveljstvom ruskega vojskovodje Suworowa v drugi polovici leta 1789 pomembne zmage ob romunski reki Rimnik. Medtem je ruski zavojevalec Krima Potjomkin zasedel mesta ob Dnjestru in preko Besarabije dosegel Donavo. Beograd se je preda feldmaršalu Laudonu. Združene enote so zasedle Bukarešto.

Slika 7: Beograjska trdnjava leta 1790.

(Vir: <http://www.politikin-zabavnik.rs/pz/content/beograd-koga-vise-nema?page=1633>)

Ponovne nemire na severu je v letu 1790 končal švedski poraz v spopadu z Rusi in danska vojna napoved Švedski. Decembra je Suvorov zavzel strateško zelo pomembno trdnjavo Ismail v delti Donave.

Zaradi ogrožanja s strani Prusije, ki se je demonstrativno postavila na stran Istanbula, je sklenil novi cesar Leopold II. s sultanom avgusta leta 1791 separaten mir. Avstrija je vrnila Beograd, obdržala pa le majhen del na severu Bosne.

Rusi so nadaljevali vojno in prekoračili Donavo. Osmanom so se bili sedaj pripravljene pogajati o miru, ki pa mu je nasprotuje Potijomkin. Po njegovi smrti carica sklene januarja leta 1792 s sultanom mir. Osmanski imperij je dobil nazaj Besarabijo in Moldavijo, v zameno pa je priznal rusko pripojitev Krima in ozemelj vzhodno od Dnjepra

(http://de.wikipedia.org/wiki/Russisch-C3%96sterreichischer_T%3%BCrkenkrieg).

3.5 KOALICIJSKE ALI NAPOLEONOVE VOJNE 1792–1815

V splošnem gre v tem obdobju za nasprotja in spopade med francosko republiko in kasnejšim cesarstvom in različnimi zaveznitvi, ki se borijo zoper francosko prevlado. V prvem obdobju gre za revolucionarne vojne, ki jih je sprožilo nasprotovanje evropskih sil francoski revoluciji, v nadaljevanju pa za vojno z in proti Napoleonovi Franciji. V želji po večji preglednosti bomo obravnavali obdobje glede na koalicije.

Slika 8: Napoleon.

(Vir: <http://oldcapitol.blogspot.com/2012/09/napoleon-invades-old-capitol.html#!/2012/09/napoleon-invades-old-capitol.html>)

3.5.1 Prva koalicija 1792–1797

Prizadevanja evropskih sil, da bi izničile dosežke francoske revolucije, izzvenijo aprila leta 1792 z vojno napovedjo francoske republike koaliciji Avstrije in Prusije, kot ustanoviteljic ter kraljevine Sardinije-Piemont, Velike Britanije, Španije in Neaplja. Zaradi podpore Veliki Britaniji je Francija tudi sosedi Nizozemski leta 1793 napovedala vojno. Na zunanji pritisk je Francija odgovorila z novim terorjem in s spremembami v vojski uvedla nove tehnike in taktike. Francozi niso le uspešno vodili vojne marveč so uspeli vedno znova izigrati nasprotnike na diplomatskem parketu. Leta 1795 so sklenili zvezo z novonastalo nizozemsko republiko in mir s Španijo in Prusijo. Uspešen pohod Napoleona Bonaparteja v Italiji je v mir prisilil Sardinijo-Piemont. Oktobra 1797. leta sta Francija in poražena Avstrija sklenili premirje v kraju Campo Formio. S tem se je končala prva koalicijska vojna in Francija si je priključila zaseden levi breg Rena. Velika Britanija je ostala s Francijo v vojni še naprej. Vojno naj bi dokončno zaključil kongres v Rastattu, a ga je prekinila druga koalicijska vojna.

3.5.2 Druga koalicija 1799–1802

Drugo koalicijo so sestavljale Velika Britanija, Avstrija, Rusija, Osmanska država, Portugalska, Neapelj in papeška država. Prusija je ostala nevtralna. Napoleon, ki je imel v rokah Francijo do svoje vrnitve iz egiptovske ekspedicije, je prihitel na pomoč

sestrskima republikama v severni Italiji in južni Švici, ki sta bili tik pred razpadom. Rusija se je kmalu umaknila v oboroženo nevtralnost, Velika Britanija je imela svoje čete še v Egiptu. Avstrija se je tako leta 1800 sama zoperstavila Francozu, junija pri Marengu v Italiji in decembra pri Hohenlindnu na Gornjem Bavarskem. Februarja leta 1801 je v Lunevillu v Loteringiji Francija sklenila mir z Avstrijo in cesarstvom. Leto kasneje sta se z mirom iz Amiens medsebojno pomirili tudi Francija in Velika Britanija.

3.5.3 Tretja koalicija 1805

Ko se je Napoleon decembra 1804 okronal za cesarja Francozov, je bilo dokončno jasno, da burbonska monarhija ne bo obnovljena. V ponovni spor sta se ponovno prvi zapletli zapriseženi sovražnici Francija in Velika Britanija. Francija je pripravljala invazijo na Veliko Britanijo s 150.000 možmi, zbranimi v Boulogneu južno od Calasa. Združena francosko-španska flota je poskušala prodreti v Sredozemlje, a je bila v znameniti bitki pri Trafalgi strahotno poražena in uničena, kar je Veliki Britaniji zagotovilo premoč na morju do konca koalicijskih vojn. Nameri Velike Britanije in Rusije, da osvobodita Nizozemsko in Švico, so se pridružile Švedska in Neapelj. Avstrija se je zvezi pridružila, ko se je Napoleon razglasil za kralja Italije. Napoleon je od cesarja zahteval Benečijo in Tirolsko, kar je cesar seveda zavrnil. Avstrijske čete so septembra vkorakale na Bavarsko, z nalogo zasesti dolini Illa in utrditi Ulm. Napoleon je sklenil zavezništvo z južnonemškimi kneževinami Bavarsko, Badnom in Württembergom, napovedal vojno Avstriji ter z glavnino vojske prekoračil Ren. Francozi so porazili Avstrijce in napredovali proti Dunaju. 2. decembra je v bitki pri Slavkovu (Austerlitz) v bližini moravskega Brna francoska vojska porazila združeno avstrijsko-rusko armado. Vojna se je končala z Bratislavskim mirom.

3.5.4 Četrta koalicija 1806–1807

Julija leta 1806 je šestnajst nemških držav izstopilo iz Svetega Rimskega cesarstva in oblikovalo Rensko zvezo v konfederaciji s Francijo. Cesar Franc II. je 6. avgusta istega leta Sveto Rimsko cesarstvo odpravil – ukinil in kot Franc I. zavladal novemu avstrijskemu cesarstvu. Prizadeto se je počutila Prusija, ki Franciji napove vojno. Južnonemške dežele in Hanzatska mesta so razglasila nevtralnost, Francozi so zbrali čete na turinško-saški meji, Prusijo sta podprli le volilna kneževina Saška in vojvodina Saška-Weimar. Oktobra so v Turingiji Francozi porazili nasprotnike, pruski dvor je pobegnil v Vzhodno Prusijo in Napoleon je vkorakal v Berlin. Saška je postala kraljevina in se je priključila Renski zvezi. Konec leta se je v spopade vključila Rusija, Prusija je med veliko Poljsko vstajo izgubila del zasedenega poljskega ozemlje, Napoleon pa je ustanovil Varšavsko vojvodino. Aprila leta 1807 sta Prusija in Rusija sklenili uničiti Napoleona za vsako ceno. Pogodbi iz Bartensteina sta se kmalu pridružili še Velika Britanija in Švedska. Zaradi poraza v bitki pri Fridlandu v Vzhodni Prusiji je sklenila Rusija z Napoleonom premirje in s

pristopom k kontinentalni zapori, zvezo zoper Veliko Britanijo. Prusija je bila prisiljena v mirovno pogodbo. Izgubila je polovico ozemlja, priznati je morala francoske satelitske države in ostala je zasedena s francoskimi četami.

3.5.5 Peta koalicija 1809

Tokrat je Avstrija poskušala izkoristiti Napoleonovo zasedenost v Španiji in je aprila začela vojno v upanju, da bo sprožila splošni ljudski odpor in bo izgnal Francoze iz Nemčije. Glavnina spopadov se je odvijala v južni Nemčiji in Italiji. Na Tirolskem je prišlo do splošne vstaje zoper bavarsko-francosko zasedbo. Po treh izgubljenih bitkah v okolici Regensburga se je nadvojvoda Karl umaknil na Češko, Napoleon je znova pred Dunajem. V bitki pri Aspernu, severno od Dunaja, ga je ustavil nadvojvoda Karl, ki je prihitel s Češke. K avstrijski zmagi so pripomogli tudi branilci Predela in Naborjeta, ki so ovirali hitro napredovanje pomožnih čet iz Italije. Uspeh ni trajal, saj je Napoleon štirinajst dni kasneje udarec vrnil v bitki pri Wagramu, 5., 6. julij leta 1809. Oktobra skleneta Avstrija in Francija Schönbrunnski mir. Avstrija je izgubila, poleg že izgubljene Tirolske, še vojvodini Kranjsko in Goriško, Trst in Beljak ter Dalmacijo. Napoleon je na tem območju ustanovil Ilirske province. Poleg tega je izgubila Avstrija tudi Salzburško in Galicijo. S Schönbrunnskimi mirom pa je dobil cesar Franc I. Napoleona za zeta, ta se je poročil s cesarjevo hčerjo Marijo Luiso.

3.5.6 Šesta koalicija 1812–1813/1815

Z veliko vojsko »Grande Armee«, ki je štela 600.000 vojakov, je Napoleon junija leta 1812 prekoračil mejno reko Njemen in vkorakal v Rusijo. Ruska vojska se je umiknila v notranjost države in za seboj požigala polja in vasi. Na pragu Moskve, v bitki pri Borodinu 7. septembra, sta obe strani utrpeli velike izgube. Teden dni kasneje je Napoleon vkorakala v zapuščeno, gorečo Moskvo. Napoleon je bil brez preskrbe, zalog in oropanih zmage prisiljen v vrnitev, kjer so na poti proti Smolensku njegove čete zdesetkali Rusi in mraz. Decembra se je z okoli 40 tisoč možmi vrnil v Pariz. Junija leta 1813 se je v bitki pri kraju Vitoria-Gasteiza končala francoska oblast v Španiji. Stare zaveznice so spet stopile skupaj in v bitki pri Leipzigu, 16. – 19. oktobra, Napoleona usodno porazile. Zadnjega marca leta 1814 so zavezniške sile vkorakale v Pariz, Napoleon je odstopil. S pogodbo v Fontainebleau so restavrirali burbonsko kraljevino. Za ureditev post-revolucionarne Evrope so sklicali Dunajski kongres. Pogajanja so se sklenila, ko se je Napoleon marca leta 1815 nepričakovano vrnil iz izgnanstva na otoku Elba. V bitki pri Waterlooju 18. junija so ga zavezniki pod poveljstvom lorda Wellingtona in pruskega general-feldmaršala von Blücherja za vedno porazili. Napoleon je bil dosmrtno izgnan na britanski otok Svete Helene v Atlantiku in koaliicijske vojne so se končale (<http://de.wikipedia.org/wiki/Koalitionskrieg>).

Slika 9: Napoleon v Rusiji.

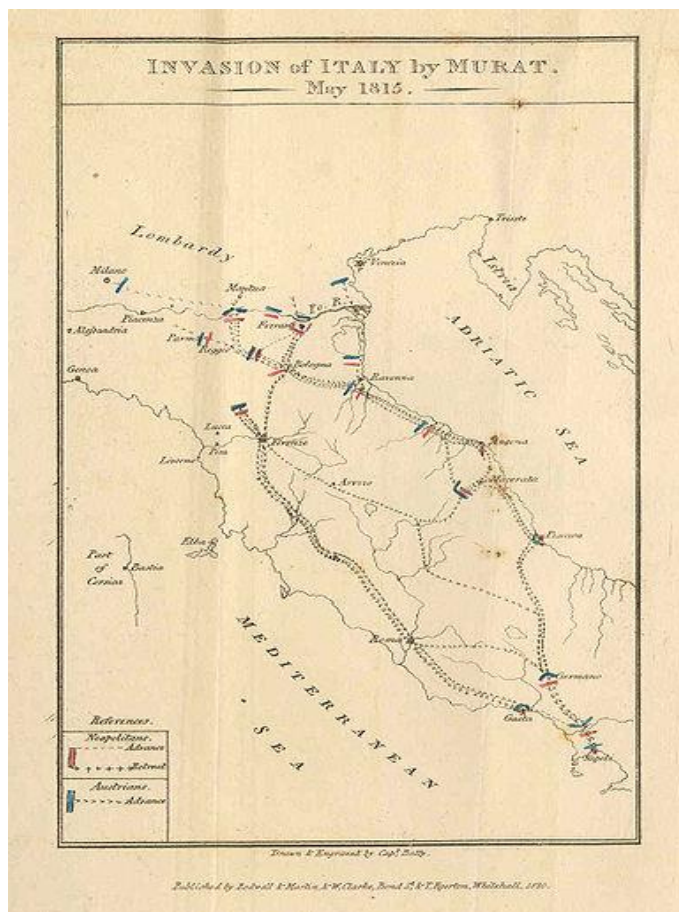
(Vir: http://www.8eme.de/Franz_Armee_Infanterie.php)

3.6 AVSTRIJSKO-NEAPELJSKA VOJNA 1815

Med Napoleonovo vladavino v Italiji je bilo Neapeljsko kraljestvo ena od satelitskih držav Francije, ki ji je vladal njegov svak Joachim Murat. V obdobju Koalicijskih vojn sta se razšla, a se mu je Murat po njegovi vrnitvi z Elbe ponovno pridružil. Na Dunajskem kongresu pa so sklenili, da na neapeljskem prestolu restavrirajo Burbone, ki so Neaplju vladali pred napoleonskimi vojnami.

Murat je marca napovedal vojno Avstriji in je iz Neaplja krenil skozi papeško državo proti severu. Papež je pobegnil v Genovo, Murat pa se je utaboril v Anconi. Konec aprila je Murat zasedel Rimini. Avstrijci so se aprila Napolitancem umaknili iz Bologne, Modene za reko Panaro, a tudi tega položaja niso zadržali in so se umaknili za Pad. Pomembnejši cilj Napolitancev je bil Milano, kjer si je Murat obetal novih rekrutov. Tega se je zavedal avstrijski vrhovni poveljnik baron Frimont in je svoje enote postavil na pot med Modeno in Milanom, v Piacenzo. Medtem so Napolitanci zavzeli papeško državo, Firenze in večji del Toskane, kjer so jih avstrijsko-toskanske enote uspelo zadržati pri Pistoii. V začetku aprila se je vojna sreča obrnila. Muratu ni uspelo zavzeti Ferrare in prehodov čez Pad. Avstrijci so prešli v protinapad in do srede aprila pregnali Murata iz Bologne in ponovno zavzeli Firenze. Avstrijcem je uspelo preko Arezze in Perugia Muratu zapreti pot iz Ancone v Neapelj. V začetku aprila so Napolitanci izgubili več pomembnih bitk, konec meseca so Avstrijci osvobodili Rim in napredovali proti Neaplju. V zadnji bitki pri San Germanu, na meji Campanije, 15. – 17. maja je bil Murat dokončno poražen. V pogodbi iz Casalanza ustanovijo Kraljestvo obeh Sicili in ga vrnejo nekdanjemu Neapeljsko-Siciljanskemu kralju Ferdinandu I. Burbonskemu in njegovi ženi Mariji

Karolini, zadnji še živeči hčeri Marije Terezije (http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichisch-Neapolitanischer_Krieg).

Slika 10: Muratova invazija v Italiji.

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichisch-Neapolitanischer_Krieg)

3.7 NEMIRI V AVSTRIJSKEM CESARSTVU 1848–1849

Kot vedno je najprej zagorelo v Parizu. Revolucija je že marca zajela avstrijsko cesarstvo. V mnogonacionalni državi pa ni prevladoval enoten smoter revolucionarnih gibanj. Na Dunaju so podobno kot v ostalih deželah Nemčije prevladovale liberalne in demokratične težnje. V provincah habsburškega cesarstva, kot na primer v Budimu, Lombardiji in v čeških deželah, pa so revolucionarji zahtevali tudi narodnostne pravice za svoje narode in neodvisnost od avstrijske nadoblasti.

Revolucija je izbruhnila 13. marca leta 1848, ko je ob poskusu predložitve peticije cesarju Ferdinandu prišlo do prvih demonstracij. Na povelje nadvojvode Albrehta so padli prvi streli in prve žrtve. Istega dne zvečer je odstopil kancler Metternich. Cesar je obljubil odpravo cenzure in ustavo. Konec aprila je bila predložena oktroirana

ustava, kar je privedlo do ponovnega upora prebivalstva, do razveljavitve te marčevske ustave in do bega cesarja v Innsbruck. Junija je knez Windischgrätz zadušil binkoštno vstajo v Pragi. Državni zbor avstrijskih delegatov in delegatov iz slovanskih dežel, ki ga je julija leta 1848 odprl nadvojvoda Janez, sprejme med drugim zemljiško odvezo. Na Ogrskem so septembra dogodki dobili vojne razsežnosti, z umorom vojnega ministra grofa Latourna pa oktobra leta 1848 na Dunaju preide revolucija v tretjo fazo. Dvor se je umaknil v Olomouc, državni zbor v Kremsier na Moravskem. Dunajskim upornikom je uspelo zasesti cesarsko prestolnico, a le za kratek čas. V nekaj dneh so Dunaj dosegle kontrarevolucionarne čete bana Jelačića iz Hrvaške in kneza Windischgrätza s Češke. V tednu dni je bila prestolnica spet v rokah cesarske vojske. Na pobudo kneza Schwarzenberga je decembra leta 1848 Ferdinand I. odstopil v korist nečaka Franca Jožefa I., katerega nemudoma kronajo za avstrijskega cesarja. S tem se v avstrijskih deželah konča revolucionarno vrenje, dosežki revolucije so »de facto« izničeni in nastopi čas neoabsolutizma.

3.7.1 Italijanske homatije

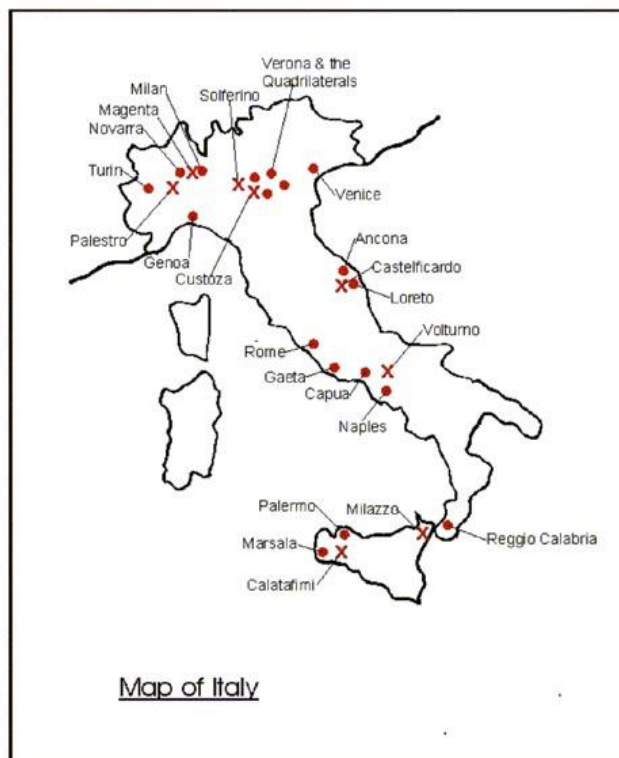
Po Koalicijskih vojnah je postala Avstrija nekakšen skrbnik Gornje Italije in je imela nadoblast v Toskani, Modeni, Lombardiji in Benečiji. To se vsekakor ni skladalo s smernicami gibanja Risorgimento, katerega vidna predstavnika v tem času sta bila Giuseppe Mazzini in Giuseppe Garibaldi, ki si je prizadevalo za zedinjeno Italijo. Januarja leta 1848 so se uprli italijanski borci za svobodo in zedinjenje na Siciliji zoper napolitanske Borbone; na severu v Milanu, Brescii in Padovi pa zoper avstrijsko oblast. Marca so napadli Milano in Benetke. V Milanu so razglasili neodvisnost Lombardije od Avstrije in zahtevali priključitev h kraljevini Sardiniji-Piemont. Zaradi razsežnosti ljudske vstaje v Lombardiji se je avstrijska vojska pod poveljstvom Radetzkyga umaknila v trdnjavski četverkot Mantua-Peschiera-Verona-Legnago, iz katerega je lahko branila Benečijo za hrbtom skupaj z dolino Adiže, skozi katero so vodile njene preskrbovalne poti in posredovala v vsej Gornji Italiji.

Slika 11: Trdnjavski četverkot.

(Vir: <http://it.wikipedia.org/wiki/File:QuadrilateroAustriaco.png>)

Marca leta 1848 se je Karl Albert I. Savojski povzpne na čelo tako imenovanega združitveno-osvobodilnega gibanja ter napovedal vojno Avstriji. Kasneje so se mu pridružile še čete iz Toskane, Papeške države in Kraljestva obeh Sicilij. Sardinska vojska ali Piemontezi, kakor so jim rekli naši kranjski vojaki, so v začetku aprila prekoračili lombardsko-beneško mejo na reki Mincio pri kraju Goito in vkorakali v avstrijski trdnjavski četverkot. V napredovanju ob reki Minicio so zavzeli Valeggio in Monzambano ter pri Pastrengu in kasneje pri Sv. Luciji zahodno od Verone dosegli prve večje uspehe. Tudi trdnjava v Peschieri je bila oblegana in zavzeta. Medtem so v Mantovo prispele avstrijske okrepitve, 35.000 mož, in Radetzky je konec maja začel s protiofenzivo, a že v bližnji Curtatonei in Montanari naletel na odpor 5.000 študentov iz Pise in Siene. To je dalo Karlu Albertu čas, da se je z možmi pri Gioti pripravi na bitko, v kateri je porazil avstrijske enote. A vojna sreča se je kmalu obrnila. Pod avstrijsko grožnjo cerkvenega razkola je papež umaknil Piemontezom svojih 10.000 mož in od nenehnih uporov ogroženi Ferdinand II., kralj obeh Sicilij, je odpoklical svojih 16.000 vojakov nazaj na jug. Karel Albert je zamudil ugoden trenutek in je zmedeno čakal, skoraj mesec in pol, dokler, sredi julija z uspehom pri Governoluv v napadu na Mantovo, ni razdelil svojih moči in zašel v strateško neugoden položaj, ki pa ga je takoj izkoristil Radetzky in Piemontez 25. julija porazil v bitki pri Custozzi. Marca leta 1849 je Karel Albert ponovno poskusil, a je bil v bitki pri Novari poražen in je odstopi v korist sina Viktorja Emanuela II. Medtem je prišlo v Brescii do ljudske vstaje in Avstrijcem je uspelo mesto spet zavzeti šele ob posredovanju večje armadne skupine. Nemiri pa so dušili vso Italijo. Po splošnem obleganju z morja in kopnega, po izbruhu lakote in epidemij so se v drugi polovici avgusta leta 1849 predale Benetke, ki so se slabo leto prej uprle Avstriji in razglasile republiko. Toskanski veliki vojvoda je moral zapustiti Firenze. Tudi v Rimu je prišlo do ljudske vstaje, saj je papež Pij IX. zaradi avstrijskih groženj zavrnil zahtevo Sardinsko-Piemontske kraljevine in Avstrijskemu cesarstvu ni napovedal vojne ter je umaknil svoje vojake iz Lombardije. 15. novembra so ga v Kvirinalski palači zabolli, 24. novembra je pobegnil iz Rima v Gaeto v Kraljestvo obeh Sicilij. V Rimu so razglasili republiko, a je po uspešni agitaciji papeške diplomacije posredoval francoski predsednik, kasnejši cesar Napoleon III., francoska vojska je osvobodila Rim, republika je bila odpravljena. Garibaldi je pobegnil, v San Marinu razpustil vojsko in pred avstrijskimi zasledovalci pobegnil v Ameriko. Papež se je vrnil v Rim leta 1850 in zopet vzpostavil oblast v papeški državi.

Slika 12: Italijanska žarišča v revolucionarnem obdobju.
(Vir: <http://www.victorianweb.org/history/risorgimento/2.html>)

3.7.2 Češke dežele

Začelo se je 2. junija 1848 s Slovanskim kongresom, na katerem so zahtevali preoblikovanje donavske monarhije v zvezo enakopravnih narodov. Ko so 12. junija nastopili nemiri in je bila v navzkrižnem ognju ubita žena kneza Windischgrätza, je posredovala vojska s topništvom in knez Windischgrätz je 16. junija upor zadušil.

3.7.3 Ogrske dežele, Sedmograška, Srbija

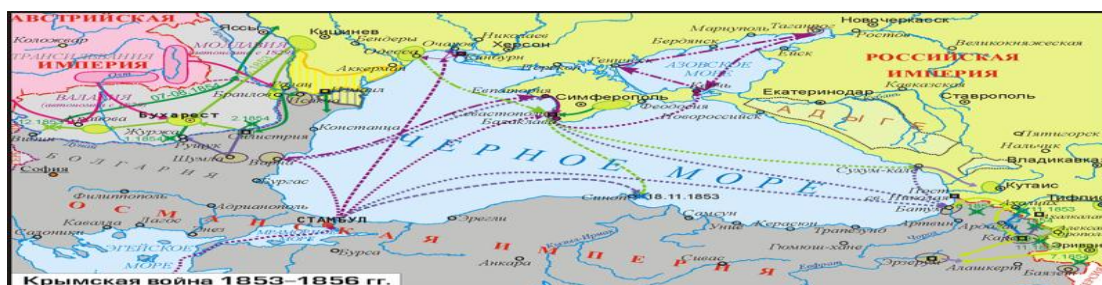
Marca leta 1848 je prav tako zaplamtel upor tudi na Ogrskem. V Pešti so meščani in izobraženci zahtevali odpravo cenzure, svobodo tiska, svobodo združevanja in veroizpovedi. Prav tako so zahtevali odpravo predpravic plemstva, odpravo tlačanstva in razdelitev zemlje kmetom. Zahtevali so tudi preoblikovanje deželnih stanov v Bratislavi v sodoben, od Avstrije neodvisen, parlament s svojo vlado v Budimu, cesar pa bi ostal ogrski kralj. Ferdinand I. je te zahteve potrdil aprila leta 1848. Temu so se uprli nemadžarski narodi svetoštefanovske krone in ker je ogrski deželni zbor proti njim nastopil z orožjem, ga je cesar razpustil in na ogrskem razglasil vojno stanje ter proti Pešti poslal hrvaškega bana Jelačića. Septembra je madžarski revolucionar Kossuth odstavil liberalnega ministrskega predsednika Batthyanyja in cesarju odtegnil ogrsko kraljevo krono. Cesarske čete so preko

Slovaške napredovale v notranjost Ogrske in januarja zasedle Pešto. Marca leta 1849 je cesar uveljavil oktroirano ustavo, ločena ogrska ustava je bila s tem odpravljena in od Ogrske so bile združene vse njene dotedanje province. Madžari so se uprli in 14. aprila leta 1849 razglasili republiko, s Kossuthom, kot regentom, na čelu. Avstriji je priskočila na pomoč Rusija in nezadovoljni Hrvati. Junija je združena avstrijsko-rusko-hrvaška vojska začela ofenzivo proti samozvani republici. 13. avgusta, po bitki pri Segešvaru, so Madžari kapitulirali in so bili s padcem trdnjave Komarom dokončno poraženi. Z usmrčitvami v Aradu so se končala prizadevanja za madžarsko neodvisnost.

Nemiri v mnogonacionalni državi pa se niso zaključili z vojaškimi intervencijami in zmagami leta 1848/49. Spori z Madžari so se nadaljevali vsaj do uvedbe dualizma, spori z Italijo niso bili dokončno rešeni nikdar. Težnje nekaterih manjših narodov donavske monarhije po samostojnosti pa so iskale pot do uresničitve še dolgo po razpadu skupne države (http://de.wikipedia.org/wiki/Revolution_von_1848/49_im_Kaisertum_%C3%96sterreich).

3.8 KRIMSKA VOJNA 1853–1856

Rezultat krimske vojne je bil razpad »Svete alianse«, ki se je oblikovala v koalicijskih vojnah. Avstrija je zaigrala svoje prijateljstvo z Rusijo, ko je 3. junija 1854 od Rusije zahtevala umik iz obdonavskih kneževin Vlaške in Moldavije, a jih je nato zasedla sama. Oktobra 1854 je na ruski meji zbrala 300.000 mož, ki so nase vezali veliko ruskih enot. Avstrija sicer ni neposredno sodelovala v vojnih spopadih, a je kljub temu močno vplivala na potek vojne, s čimer je izigrala obe strani in se zunanje politično osamila. Prusija, ki je ostala v tej vojni nevtralna, je medtem utrdila prijateljske vezi z Rusijo. Prav tako je Prusija gospodarsko napredovala in reformirala vojsko. Avstrija pa je zaradi demonstriranja vojaške moči na ruski meji stala na robu finančnega zloma. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Krimkrieg>)

Slika 13: Potek krimske vojne. V levem zgornjem kotu Vlaška in Moldavija.

(Vir: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Crimean-war-1853-56.png>)

3.9 SARDINSKA VOJNA 1859

V sardinski vojni, imenovani tudi druga vojna za neodvisnost, je v Gornji Italiji zoper avstrijsko oblast tokrat nastopilo, v krimski vojni skovano zavezništvo med sardinskim kraljestvom in francoskim cesarstvom, nekdanjega francoskega predsednika, sedaj cesarja Napoleona III. Julija leta 1858 je bila sklenjena tajna pogodba o sodelovanju v primeru avstrijskega napada med sardinskim kraljestvom in francoskim cesarstvom. Viktor Emanuel je za Sardinijo-Piemont zahteval Gornjo Italijo in pristal na Napoleonovo idejo italijanske konfederacije z upoštevanjem papeške države, ki je bila od leta 1849 pod francosko zaščito. V zameno so se morali Savojski odpovedati svoji matični savojski vojvodini in grofiji Nica v korist Francije.

Francosko-sardinske provokacije so nato aprila leta 1859 le padle na plodna tla, ko je Dunaj Torinu zagrozil z napadom, če ta v treh dneh ne razoroži armade. Deset dni kasneje, 29. aprila, je avstrijska armada pod vrhovnim poveljstvom feldmaršala grofa Gyulaya vkorakala v Piemont. Razvila je dolgo frontno linijo med Biello in Pavijo in se na njej ustalila, namesto da bi s hitrim napadom proti Torinu uničila mnogo manjšo piemonteško vojsko ali odkorakala proti Novi Ligurii in zaprla edino pot, ki je vodila iz Francije okoli Alp. V tem za Avstrijo izgubljenem času je Viktor Emanuel zbral mnogo prostovoljcev iz vse Italije in pričakal zavezniško armado Napoleona III. Tako združena vojska je 29. maja napadla in si po bitkah pri Palestro in Vinzagliu zagotovila prosto pot v Milano. Avstrijska vojska se je s hitrimi marši umikala, dokler se ji 3. junija ni pridružil feldzeugmeister Heinrich von Heß, ki je ukazal napad na Magento in bil v bitki poražen. V tem času je v trdnjavski četverokot v Benečiji prispel cesar Franc Jožef in prevzel vrhovno poveljstvo, skupaj s Heßom. Mincio so prekoračili 23. junija in naleteli na Francoze. Francozi so jih naslednji dan porazili v bitki pri Solferinu. Severneje so enote poveljnika Benedeka po hudih bojih izgubile bitko z enotami Viktorja Emanuela pri San Martinu.

Posledica avstrijskega poraza je bila mobilizacija 350.000 moških, dotlej pasivne Nemške zveze. Morebitna nova fronta in velike izgube na vseh straneh so privedle do sklenitve premirja v Villafranci 11. julija 1859. S Zürškim mirom, ki je dokončno končal sardinsko vojno, je Avstrija izgubila Lombardijo z izjemo Mantove in Peschiere, ki sta takrat pripadle Benečiji. Habsburžani so v prihodnjih letih izgubili tudi druge dežele v Italiji. Toskana je bila že leta 1860 priključena kraljestvu Sardinije, prav tako Modena in Parma.

Poraz v Italiji je pretresel avstrijski neoabsolutizem in privedel do konstitucionalizacije Avstrije z oktobrsko diplomom leta 1860 in februarским patentom leta 1861. Poraz pa je prinesel tudi spremembe v vojski z upokojitvijo mnogih generalov in z imenovanjem Ludviga von Benedeka za feldzeugmeistra (http://de.wikipedia.org/wiki/Sardinischer_Krieg).

3.10 NEMŠKO-DANSKA VOJNA 1864

Vojna, ki jo imenujejo tudi Druga Schleswig-Holsteiniska vojna, pa tudi prva nemška združitevna vojna, je izbruhnila februarja leta 1864 med Nemško zvezo in Dansko. Po končani Prvi Schleswig-Holsteinski vojni (1848–51) je bilo z londonskim protokolom iz leta 1852 namreč sklenjeno, da se severno nemške vojvodine Schleswig, Holstein in Lauenburg obravnavajo kot samostojne enote znotraj skupne države in ne smejo biti tesneje ustavno zvezane z Dansko, kar pa je ta s privoljenjem Velike Britanije kršila z novembrsko ustavo leta 1863. Pruski premier Otto von Bismarck je vztrajal pri določitih londonskega protokola in zavračal vse enostranske korake. Prusija in Avstrija, ki sta se borili za prevlado v Nemški zvezi, sta posredovali 16. januarja leta 1864 Danski ultimatum, v katerem sta zahtevali, da danska vojska zapusti Schleswig in kralj prekliče novembrsko ustavo.

Združene prusko-avstrijske enote so 1. februarja prekoračile mejno reko Eider med Schleswigom in Holsteinom. Z Danewerka so se Danci pred obkolitvijo umaknili proti Flensburgu in od tam na polotok Sundeved, kjer so se utrdili pri Dybbøl-erju pred mestom Sønderborg na otoku Als. Tam je prišlo 18. aprila do odločilne bitke, v kateri so Prusi porazili Dancce. Istočasno so na severu avstrijske čete oblegale Fridericio, kjer so Danci prav tako obupali in pobegnili na otok Fyn. 9. maja so Danci sicer dobili pomorsko bitko pred Helgolandom, kar pa ni spremenilo toka dogodkov. Sredi maja 1864 sklenejo londonsko premirje. V pogajanjih Danska zavrne delitev Schleswiga po jezikovni meji, kar rezultira v pruskem obleganju Sønderborga in konec junija zasedbo otoka Alsa. V nadaljevanju je prišlo do zasedbe celotnega polotoka Jütland, kar je prisililo Dansko k ponovnim mirovnim pogajanjem in oktobra k sklenitvi dunajskega miru, ki je vojno končal.

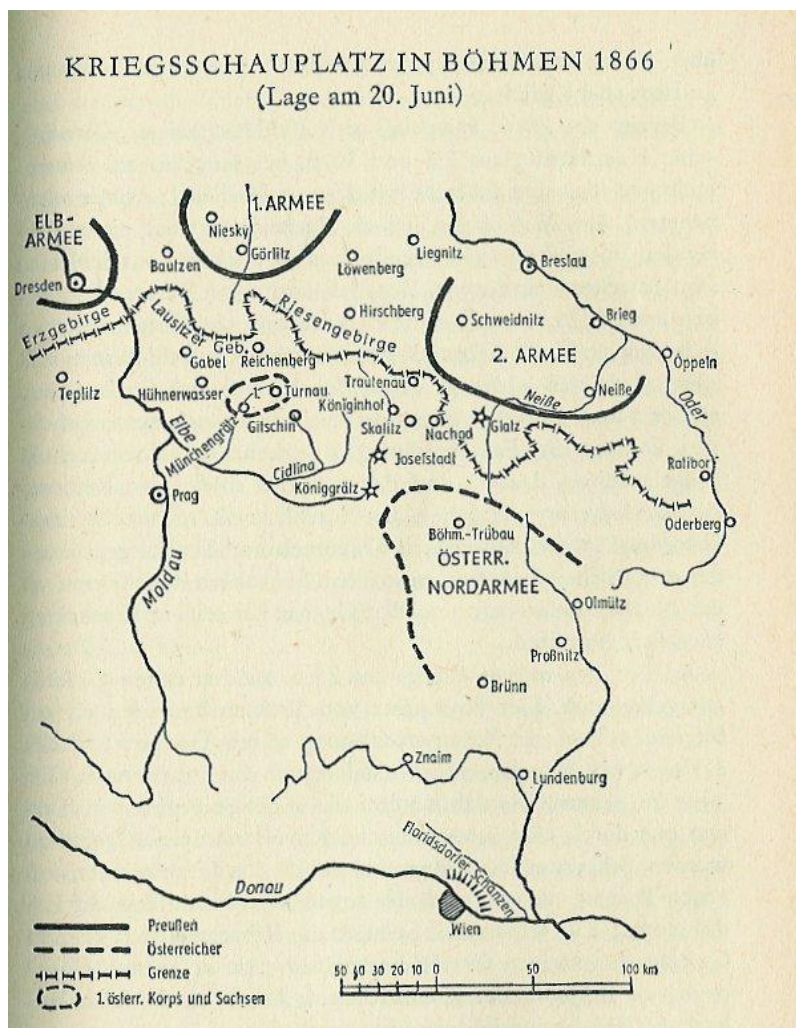
Osvojena ozemlja sta zmagoviti velesili sprva skupno upravljali, avgusta leta 1865 je pripadla vojvodina Saško-lauenburška Prusiji, vojvodstvi Schleswig in Holstein pa Avstriji. S prusko zasedbo Holsteina leta 1866 pa se je začela avstrijsko-pruska vojna (http://de.wikipedia.org/wiki/Deutsch-D%C3%A4nischer_Krieg).

3.11 NEMŠKA VOJNA 1866

Ponovno so dogodki dohiteli Avstrijo v finančni krizi in poleg tega v delikatnem odnosu z Rusijo zaradi avstrijske arogance v krimski vojni. Prusija se je na spopad z Avstrijo primerno vojaško in diplomatsko pripravila. Bismarck si je zagotovil francosko nevtralnost, z Italijo pa, ki je zase zahtevala Benečijo, sklenil tajno zvezo zoper Avstrijo.

Vojna, ki se je začela 8. junija s prusko zasedbo Holsteina, je bila vojna Avstrije in Prusije za prevlado v Nemčiji. V juniju so pruske enote vkorakale na Saško in 23.

junija vdrle na Češko. V nekaj dneh je prišlo do več prask in spopadov v katerih so le enkrat zmagali Avstrijci, dokler se sili nista srečali in se 3. julija spopadli v odločilni bitki pri Kraljevem Gradcu. Zaradi tehnične in strateške superiornosti Prusov so bili kljub pogumu Avstrijci uničujoče poraženi. Na jugu je avstrijska armada 24. junija pri Custozzi porazila italijansko vojsko. 20. julija pa je v bitki pri Visu avstrijsko ladjevje porazilo italijansko floto.

Slika 14: Češko vojskovoališče 1866. leta

(Vir: <http://www.toni.moch.org/mil/19jh/deutscher.html>)

V izogib posredovanju Francije in Rusije je Bismarck hitro sklenil mir z Avstrijo, ki se je pomirila tudi s Francijo in Italijo. V vojni je Avstrija izgubila prevlado v Nemčiji, provinco Benečijo in renome vojaške super-sile. S koncem vojne je bila razpuščena tudi Nemška zveza, Prusija pa je sredi avgusta leta 1866 ustanovila Severno nemško zvezo. S to vojno je bila Avstrija dokončno izključena iz Nemčije (http://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Krieg).

3.12 BALKANSKE VOJNE 1912–1913

Leta 1908 je Franc Jožef Avstriji priključil Bosno in Hercegovino, ki pa ju je Avstrija zasedla že leta 1878 po dogovoru na Berlinskem kongresu. Tako diplomatsko poražena je Rusija podprla ustanovitev Balkanske zveze Srbije in Bolgarije, ki pa se je zaradi širitvenih interesov usmerila zoper Osmansko državo. V prvi balkanski vojni so se Osmani odpovedali evropskim ozemljem zahodno od črte Enos – Midia. Na tisoče muslimanov je zapustilo balkanski polotok in v kratkem obdobju je bila končana stoletna osmanska nadvlada na Balkanu.

V drugi balkanski vojni so se med seboj spopadli včerajšnji zavezniki. Bolgarija se je borila za prevlado na Balkanu, Srbija in Grčija proti njej. Posledica druge balkanske vojne je bila delitev plena med Grčijo in Srbijo, s katerim se je srbsko ozemlje raztegnilo krepko na jug, a zaradi diplomatske akcije Avstro-Ogrske pri ustanovitvi Albanije, Jadrana ni dosegla. To je botrovalo tudi nadaljnjim sporom med Srbijo in Rusijo na eni in monarhijo na drugi strani (<http://de.wikipedia.org/wiki/Balkankriege>).

3.13 PRVA SVETOVNA VOJNA 1914–1918

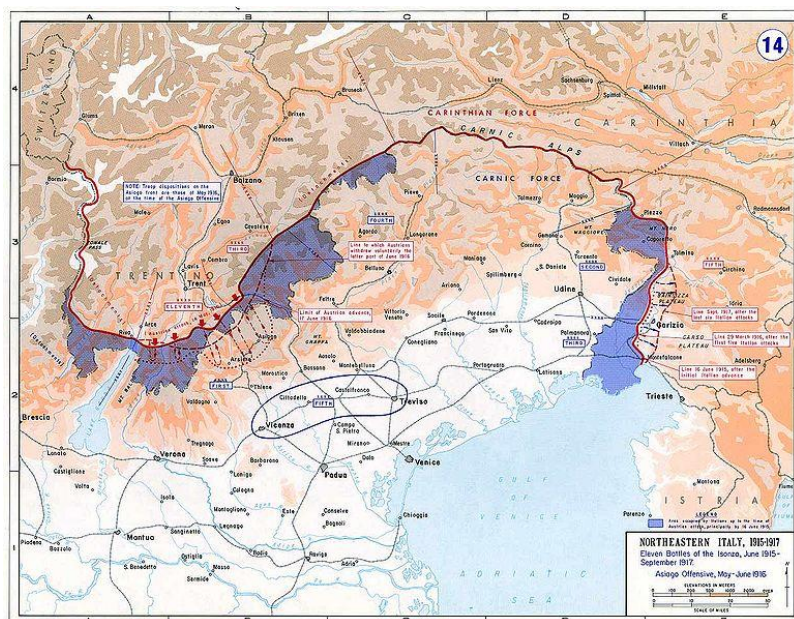
Spopad, ki naj bi izzvenel do božiča, je odmeval po prostranstvih evropskih bojišč še dolga štiri leta. Nesoglasja, ki so vrela med Rusijo in Avstrijo vse od Krimske vojne naprej in so bila posledica želje obeh sil po priključitvi ozemelj bosporskega mrliča (bolnika) ter nesposobnost nemškega cesarja, da bi razumel Bismarckovo zapuščino dobrih odnosov z Rusijo, je Evropo iztirila iz ravnovesja, ki je nastopilo po Dunajskem kongresu in se modificirano nadaljevalo po pomiritvi med Prusijo in Avstrijo leta 1866. Avstrija se je zunanjepolitično osamila že v drugi polovici 19. stoletja, Nemčija ji je po Bismarckovem odhodu na tej poti sledila. Zaradi skupnih interesov, nevarnosti spopada na dveh frontah, se državi povežeta v zavezništvo centralnih sil, ki se mu, špekulativno, priključi tudi Italija. Povod za spopad si je Avstrija našla sama. V nepodredljivem srbskem državnem vrhu je našla krivca za atentat na prestolonaslednika, ki ga je označila za simboličen napad na monarhijo. Že v začetku pa je bilo jasno, da glavno težišče spopada ne bo ruralna balkanska kraljevina, temveč francosko-nemška in nemško-avstrijsko-ruska mejna področja. Nemčija je poskušala s hitrim napadom onesposobiti Francijo in da bi se nato posvetila Rusiji, za katero se je domnevalo, da bo potrebovala več tednov za izvedbo mobilizacije. Zadeve so se zapletle in boji na zahodni fronti so izzveneli v pozicijskih spopadih, zdaj na Marni zdaj na Hindenburgovi liniji. Po tretji bitki na Marni je bila nemška vojska na zahodni fronti jeseni leta 1918 poražena in je novembra kapitulirala.

Na vzhodni fronti je šlo nemškim enotam v Vzhodni Prusiji pri Tannenbergu in mazovskih jezerih mnogo bolje kot avstro-ogrskim enotam v Galiciji, kjer so te

izgubile ravninske dele kronovine in se je fronta ustali na Karpatih. Leta 1916 je v vojno na strani antante vstopila Romunija, ki je bila kmalu poražena. Ruska armada je zasedla dele Galicije in Bukovino. Po oktobrski revoluciji leta 1917 je Rusija izstopila iz vojne.

Na balkanskem bojišču se je v prvem letu vojne sreča menjala in po vsaki ofenzivi so Srbi cesarsko vojsko ponovno potisnili preko Drine in Save. V drugi polovici leta 1915 je združena avstro-ogrsko-nemško-bolgarska vojska potisnila srbsko vojsko na jadransko obalo od koder se je ta umaknila na Krf. Naslednje leto je sodelovala srbska vojska na novi Solunski fronti, ki je ostala sorazmerno ustaljena do njenega razpada septembra 1918. leta.

Ko je Italija v skladu s svojo ekspanzionistično politiko pristopila k Londonskemu paktu, se je leta 1915 odprlo italijansko vojskovališče, ki je s svojim jugo-vzhodnim delom potekalo po slovenskem etničnem ozemlju. To vojskovališče so zaznamovali predvsem boji v visokogorju in naravne ovire, kar je v začetku pomagalo maloštevilnim branilcem preprečiti pričakovano italijansko napredovanje. Zaradi obremenjenosti na drugih bojiščih so se enote dvojne monarhije, razen majske ofenzive na Tirolskem, osredotočile na držanje fronte. Zaradi grožnje, da fronta ne bo več dolgo zdržala so združene avstro-ogrsko-nemške čete, konec oktobra leta 1917 začele z ofenzivo v Posočju. V uspešni ofenzivi so pregnale Italijane za reko Piavo, kjer se je fronta ustalila do konca vojne. Vojna se je konča novembra leta 1918 z razpadom habsburške monarhije, nemškega cesarstva, osmanskega imperija in ruskega carstva, ki pa je razpadlo že med vojno (http://de.wikipedia.org/wiki/Erster_Weltkrieg).

Slika 15: Italijansko vojskovališče s Soško fronto na vzhodu
(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Erster_Weltkrieg)

4 VOJAŠKE REFORME

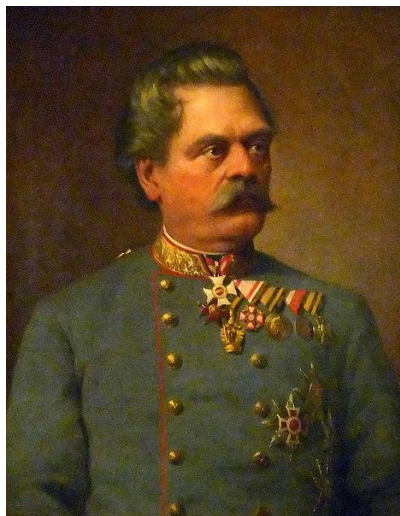
Vojaška služba, ki ni bila splošna in je bila omejena na krog »odvečnih« kmečkih sinov in manj premožnih podložnikov, je bila od reforme leta 1773 dosmrtna in je taka ostala do reforme nadvojvode Karla 4. maja 1804. S to Karlovo reformo je bilo določeno služenje vojske za pehoto na deset let, za konjenico na dvanajst in za topništvo na štirinajst let službe. Z brambovskim odlokom je bila avgusta leta 1827 služba podaljšana na štirinajst let. Leta 1845 je cesar Ferdinand služenje ponovno skrajšal, tokrat na osem let. Nova brambna postava iz leta 1868 pa je določala triletno služenje v stalni armadi, osemletno v rezervi in dve leti pri deželni brambi (Švajncer, 1992, str. 68). To deželno brambo so sestavljali posebni bataljoni, katerih pripadniki niso bili pravi vojaki, ampak ljudje različnih poklicev, ki so imeli določen vojaški videz. Črna vojsko so sestavljali neuniformirani, oboroženi kmetje, ki niso bili posebej organizirani (npr. Andreas Hofer Tirolska). Obe paravojaški strukturi sta se popolnjevati teritorialno. Da črna vojska ni bila zgolj tolpa oboroženih kmetov, priča razglas o mobilizaciji črne vojske z dne 14. julija 1809 (Švajncer, 1992, str. 70).

Leta 1817 je bila predpisana nova razdelitev nabornih okrožji. Notranja Avstrija, pod katero so spadale tudi naše dežele, Štajerska, Koroška, Kranjska, Primorska, je morala zagotoviti moštvo za pet pehotnih polkov, dva lovška bataljona, dva dragonska konjeniška polka in en topniški polk.

S porazom Avstrije v Nemški vojni leta 1866 je prišlo v monarhiji do notranjih sprememb, ki so vodile k sklenitvi državne pogodbe med Avstrijo in Ogrsko. Posledica teh sprememb so bile tudi vojaške spremembe. Vojaška služba se skrajša na dve leti, triletna obveznost pa ostane podčastnikom, topničarjem, konjenici, mornarici. Srednješolsko izobraženi so imeli možnost odslužiti enoletni prostovoljni rok. Aktivni častniki so šli skozi več stopenj vojaškega izobraževanja, od kadetnice do akademije. Armada dvojne monarhije se je v tem času delila na kopensko vojsko in mornarico. Kopensko vojsko so sestavljale tri tradicionalne skupine: skupna armada, v kateri so bili združeni cislajtanijski in translajtanijski polki; domobranstvo, ki se je v cislajtitaniji imenovalo Landwehr, v translajtitaniji pa je imelo ogrski predznak in se je imenovalo Honved ter je obsegalo vse rodove. Tretja skupina pa je bila črna vojska, ki naj bi imela značaj splošnega ljudskega odpora v primeru zasedbe dela ozemlja monarhije. Kljub vsemu pa je ostal odprt problem rezerve, saj so rezervisti popolnjevati le izgube, projekt s črno vojsko pa se zaradi neizurjenosti tudi ni obnesel (Stergar, 2004, str. 21).

Zaradi novega načina bojevanja, nove armadne strukture in sistema rekrutiranja, ki je zamenjal dolgoletne obveznike, nastopijo potrebe po novem tipu častnika in s tem po prevetritvi sistema napredovanja in šolanja častnikov. Krog okrog vojnega ministra Kuhna je spretno izrabil afero Benedek za svoja prizadevanja za odpravo plemiških privilegijev v častniškem zboru. Reforme so kljub Kuhnovim prizadevanjem, ki sta jih podprla tako vrhovni poveljnik vojske nadvojvoda Albreht

kot cesar, potekale izjemno počasi. Z uvedbo enoletnega prostovoljstva so bili med rezervne častnike pritegnjeni mnogi izobraženci. Kljub počasnim reformam, saj so se avstrijski vojaki še dolgo urili v formacijah, je tehnika napredovala bliskovito hitro. Avstrijska armada je po porazu pri Königgratzu predelala stare puške v zadnjače in kmalu nato začela izdelovati svoj novi model. (Stergar, 2004, str. 23) Vpliv vojnega ministra Kuhna, ki je bil gonilna sila reform in je tudi na račun generalštaba utrdil vlogo vojnega ministrstva, je začel usihati po francosko-nemški vojni 1870/71, za katero je predlagal avstrijsko aktivno sodelovanje. S tem se upočasnijo tudi reformna prizadevanja, Avstrija pa se zbliža z združeno Nemčijo (Stergar, 2004, str. 87).

Slika 16: Vojni minister Kuhn

(Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Franz_Kuhn_von_Kuhnenfeld.jpg)

Prenova pa je doletela tudi uniforme cesarske in kraljeve vojske. Z uredbo o adjustiranju leta 1868 pehota svoje »Suknje bele« zamenja z modrimi, prav tako konjenica, ki obdrži rdeče hlače in bogata pokrivala. Lovcem je določena ščukastosiva, ki jo je že po italijanski vojni leta 1859 za vso armado predlagal baron Franz von John (Stergar, 2004, str. 24).

Med okupacijo Bosne in Hercegovine v letih 1878/79 se je izkazalo, da je strateško načrtovanje armade izredno slabo. Zaradi zapletov v Bosni so tako odločanje o vojnem zakonu leta 1878 preložili in ga nato 1879 leta podaljšali za deset let. Nove finančne rešitve so v letih 1879/80 iskali v zakonu o vojaški taksi. Zakon je predvideval plačevanje takse vojske oproščenih moških za določeno obdobje. Dajatve, ki so jih pobirale občinske komisije, so bile namenjene vojnim invalidom, sirotam in vdovam. (Stergar, 2004, str. 153) Nov veter je zavel, ko je leta 1881 upokojenega načelnika generalštaba barona Antona Schönfelda zamenjal dotedanji šef cesarjeve vojne pisarne Friedrich Beck, ki si je zagotovil neposredni stik s cesarjem tudi na novem položaju, kar je izrazito okrepilo vlogo generalštaba

nasproti vojnemu ministrstvu in cesarjevi vojni pisarni, ki jo je do tlej vodil (Stergar, 2004, str. 140). Beckove reforme so bile usmerjene predvsem v skrajšanje mobilizacijskega časa. Pri tem so imele velik pomen nove logistične povezave, predvsem železnica, ki so jo pospešeno dograjevali in izboljševali. Pomemben del reform generalštaba je bila tudi teritorializacija, po kateri so bili polki tudi v mirnem času nastanjeni v bližini svojih nabornih okrajev. Vojaštvo je prav tako v mirnem času razporejeno v stalne armadne zборе, kar je vzpostavilo korpusno poveljstveno strukturo. Pri teritorializaciji pa je imela avstrijska armada nemalo težav, saj je svoje polke in bataljone tradicionalno razmeščala širom cesarstva, predvsem zato, da si je zagotovila dovolj moštva v obmejnih pokrajinah, ki same niso dajale dovolj moštva. S tem so hkrati zagotavljali nadnacionalnost armade in si zagotovili njeno učinkovitost v primerih notranjega posredovanja zoper lastne državljane. Teritorializacija je bila nujna predvsem zato, ker je avstro-ogrska armada za mobilizacijo porabila skoraj štirideset dni, kar je bilo dvakrat več kot Nemčija; zanjo se je predvsem zavzemal Beck, saj ji je nadvojvoda Albreht nasprotoval, kljub temu da se je strinjal s stalno korpusno sestavo (Stergar, 2004, str. 164).

Z novelo vojnega zakona leta 1881 so podaljšali služenje v mornarici iz treh na štiri leta in uvedli osemtedensko začetno urjenje za nadomestne rezerviste. Novelo zakona je zaznamovala omejitev proračuna za vojsko in omejitev števila vpoklicanih tako, da je število vojakov glede na število državljanov vztrajno padalo. Leta 1883 je prišlo do uveljavitve novega zakona, ki je uvajal precejšnjo teritorializacijo, povečal število pehotnih polkov na 102 polka, spremenil vojaško-teritorialna poveljstva v korpusna in upošteval vojno razporeditev sil. Zakonske rešitve so ostale v veljavi vse do prve svetovne vojne. Leta 1883 so prenovili tudi domobranski zakon iz 1869. leta, ki je bil leta 1872 in 1874 dopolnjen. Novi domobranski zakon je notranjo ureditev domobranstva prepuščal neposredno cesarju. Zakon je uvajal tudi aktivno domobransko konjenico, ki je domobranstvo prej ni imelo. Zakon je skozi stranska vrata povečeval velikost vojske in ta njen del popolnoma prepuščal cesarju. Omejevanje vojnega proračuna je Avstrijo vse bolj potiskalo v ozadje, tako da je leta 1892 za vojsko namenila le še pol nemškega vojaškega proračuna in tretjino ruskega (Stergar, 2004, str. 166).

Ker se je domobranstvo v cislajtanijski vse bolj približevalo redni vojski, v transljajtanijski pa je že od začetka imelo bolj značaj madžarske milice, so leta 1886 uvedli črno vojsko, ki naj bi dejansko opravljala vlogo domobranstva v zaledju. Črna vojska je na Tirolskem, Predarelskem in Ogrskem že obstajala, njeno razširitev na vse cesarstvo pa je državni zbor leta 1869 zavrnil. Črni vojski sta nasprotovala vojni minister in generalni inšpektor vojske, podpiral pa jo je generalštab. Iz dejstva, da je bil zakon sprejet, smemo sklepati o dejanski moči nekdanjega šefa cesarjeve vojne pisarne Friedricha Becka. Zakon o črni vojski ni več predvideval prostovoljnega služenja, kot je dotlej veljalo na Tirolskem, ampak je predvideval obvezno služenje za vse med devetnajstim in dvainštiridesetim letom, ki niso služili drugje. Pri črni

vojski so služili tudi upokojeni oficirji do šestdesetega leta. Črnovojniki ostajajo neuniformirani. V črno vojsko pa je Beck inkorporiral tudi vse obstoječe paravojaške enote. Črno vojsko v primeru vojne vpokliče cesar po posvetovanju z vladama obeh delov monarhije (Stergar, 2004, str. 171).

Slika 17: Friedrich von Beck.

(Vir: http://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_von_Beck-Rzikowsky)

Zaradi bolgarske krize in kopičenja ruskih čet na Poljskem, ki bi lahko brez mobilizacijskih priprav vdrle v Galicijo, niso več zadoščale rešitve iz obstoječega zakona. Pri pripravi novega zakona je imela vlada več manevrskega prostora, saj ji niso več nasprotovali liberalci, ki so se naslanjali na novo avstrijsko zaveznico Nemčijo, ki pa je bila zelo naklonjena izdatkom za vojsko in povečanju armade same. Novi zakon je tako ukinjal zastarele določbe o stalni velikosti vojske, uvajal letni kontingent nabornikov, vojaška obveznost se je prestavila iz dvajsetega na enaindvajseto leto, nadomestna rezerva je bila vključena v skupno vojsko in domobranstvo, ukinjena je bila omejitev števila nadomestnih rezervistov, kamor so bili vključeni vsi, ki so bili dotlej upravičeni služenja. Zakon je prav tako zaostрил enoletno nadomestno služenje in dopuščal opravljanje izpita za častnike nenemškimi prostovoljcem v maternem jeziku in je bil naklonjen polkovnim jezikom. Madžari so polkovnim jezikom nasprotovali in leta 1906 uveljavili madžarščino v vseh ogrskih polkih. Simbolno pa se je armada preimenuje iz cesarsko-kraljeve v cesarsko in kraljevo armado. Hkrati so Madžari hoteli izsiliti svojo vojsko, kar jim ni uspelo. Generali so se namreč bali razpada vojske in s tem države, Taaffe pa se je bal zahtev Čehov in drugih narodov monarhije. Slovenci so se takrat na strani prestolonaslednika Franca Ferdinanda zavzemali za ukinitvev dualizma na račun federalizma in proti madžarskemu izsiljevanju vedno novih koncesij (Stergar, 2004, str. 179).

Kot posledica novega obrambnega zakona je leta 1893 nastal novi domobranski zakon, ki je krepil vlogo domobranstva v slučaju vojne ter s tem končal miličniški značaj domobranstva, ki se je še tesneje približal redni vojski. Ker je bilo takrat že očitno, da se bo morebitni spopad, če bo vanj vključena Nemčija, odigral na dveh frontah, naj bi po navodilih šefa nemškega generalštaba Alfreda von Schlifffena avstro-ogrsko armada zadržala ruske čete, medtem ko bi nemška vojska v bliskoviti akciji h kapitulaciji prisilila Francijo. Z novim domobranskim zakonom so poskušali torej nadoknaditi zamujeno, hkrati pa je Beck predlagal bistveno povečanje števila nabornikov armade in domobranstva, kar pa v praksi zaživi šele leta 1912. Zakon je hkrati predvideval podaljšanje prezenčne službe v domobranstvu na dve leti, na tri za častnike, povečal število obveznih orožnih vaj in ukinjal vse omejitve pri uporabi domobranskih enot (Stergar, 2004, str. 192).

Leta 1902 je vojni minister Krieshammer predlagal povečanje kontingenta nabornikov tako da bi nadomestnim rezervistom vojaško službo podaljšali iz osmih tednov na polna tri leta, kar pa je naletelo na huda nasprotovanja opozicije. (Stergar, 2004, str. 194) Vojno ministrstvo je nato predlagalo povečanje števila nabornikov na 125.000 pri redni vojski in 30.000 pri domobranstvu in Honvedu skupaj. V cislahtanju je bil predlog zakona sprejet že leta 1903, na Ogrskem pa šele leta 1907 (Stergar, 2004, str. 198).

Leta 1912 so ponovno povečali naborniške kontingente, hkrati pa so služenje v skupni vojski skrajšali na dve leti. Pri konjenici in topništvu je vojaška služba še naprej trajala tri leta, pri mornarici pa štiri.

Kljub vsem vojaškim reformam so vojaški strategji in načrtovalci dajali vse premalo poudarka tehničnemu napredku in učinkovitosti ter se vse preveč ukvarjali z malenkostnimi nepomembnostmi. Popolna odsotnost strateških in skromne diplomatske sposobnosti so v tekmi za ohranitev mnogonacionalne države tudi s pomočjo vojske popolnoma diskvalificirale cesarja – birokrata Franca Jožefa I., ki je bil nesrečne roke tudi pri izbiri vojaških svetovalcev. Avstro-ogrsko država je v Veliko vojno tako že vstopila kot smrtno ranjen blaznež, ki se zavedajoč bližine konca junaško poda pred bajonet usode.

Slika 18: Nadvojvoda Albrecht.

(Vir: http://www.albertina.at/das_palais/bewohner)

5 SLOVENSKI PEHOTNI POLKI

5.1 OSNOVNI POJMI

Polk je stalna vojaška enota, sestavljena iz treh do petih bataljonov, ki ji poveljuje polkovnik. Več polkov skupaj sestavlja brigado. Polk je bil osnovna operativna vojaška enota avstrijske in kasneje avstro-ogrske vojske. Slovenska vojska zaradi tradicije brigad iz časa NOV polkov ne pozna.

Pod pojmom **slovenski polk** je mišljen polk z nabornim območjem na slovenskem etničnem ozemlju.

5.2 OBDOBJE MED 1740 IN 1809

V obdobju od začetka vladavine Marije Terezije do ustanovitve Ilirskih provinc so slovenski fantje služili vojaško obveznost v kranjskem 43., štajerskem 45., notranjeavstrijskem 13. pehotnem polku. So pa fantje s slovenskega etničnega ozemlja služili tudi pri drugih polkih, na primer fantje s kranjskega v polkih Durlach, Langlois, Tillier; štajerski fantje v polkih Durlach in Latterman; Primorci v polku Moltke. Za lažje prepoznavanje so polke označevale, poleg imeitelskih imen, tudi polkovne številke.

5.2.1 Pehotni polk št. 13

Polk je bil ustanovljen 1630. leta. Naborno območje je imel na področju Trsta in Goriško-gradiščanske. Leta 1787 je sodeloval pri zavzetju Beograda. Leta 1809 je bil polk ukinjen in leta 1814 ponovno ustanovljen v Galiciji, s sedežem v Krakovu.

5.2.2 Pehotni polk št. 43

Polk je bil ustanovljen 1715. leta z nabornim območjem na Kranjskem. Prav tako kot 13. pešpolk je sodeloval pri zavzetju Beograda. Leta 1809 je bil polk ukinjen in bil leta 1814 ponovno ustanovljen na južnem Ogrskem v kraju Kasansebes.

5.2.3 Pehotni polk št. 45

Polk je bil ustanovljen 1682. leta. Glede na dejstvo, da je bil leta 1809 ukinjen, lahko upravičeno domnevamo, da je imel naborno okrožje na južnem Štajerskem. Ponovno je bil polk ustanovljen leta 1816 v Galiciji, s sedežem v Sanoku.

5.2.4 Pehotni polk št. 50

Švajncer v svoji knjigi *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev* omenja, da so slovenski fantje na Koroškem služili v polku Graf Stain. Upravičeno lahko domnevamo, da gre za 50. pehotni polk, katerega imeitelj je bil med leti 1773 in 1809 grof Karel Leopold Stain. Kot ostali je bil polk 1809 ukinjen in ni bil ponovno

ustanovljen, ker je polk s to številko od leta 1762 že obstajal nekje na Ogrskem. Štab polka se je v letu 1894 iz Sarajeva preselil v Gyulafehervar – Karlsburg.

5.3 V ILIRSKIH PROVINCAH

Kot smo omenili že zgoraj, so bili v letu 1809 zaradi francoske zasedbe našega ozemlja ukinjeni stari polki. Po ustanovitvi Ilirskih provinc je bil 16. novembra v Fontainebleauju ustanovljen lahek pehotni polk »Regiment d'Ilyrie«. Z ustanovitvijo polka v provincah je prešla skrb za vojaštvo iz prejšnjih dežel na okrožja. Število vojakov, ki jih je moralo prispevati posamezno okrožje pa je določal guverner provinc (Švajncer, 1992, str. 72). Polk je sodeloval v Napoleonovem pohodu v Rusijo in bil zdesetkan kot večina velike vojske. Konec francoske oblasti na slovenskem ozemlju se je zgodil po Napoleonovem porazu pri Leipzigu leta 1813 – Ilirske province so bile odpravljene, slovenske dežele so bile ponovno priključene avstrijskemu cesarstvu.

5.4 OBDOBJE MED 1813 IN 1918

Po ponovni priključitvi slovenskih dežel polkovnih območij niso restavrirali v predvojno stanje. Ponovno so bili ustanovljeni polki z enakimi številkami, vendar ne na slovenskem narodnostnem območju. V slovenskih deželah so bili ustanovljeni novi polki ali pa so bili k nam premeščeni polki iz drugih delov cesarstva. »Domači koledar slovenski« za leto 1862 navaja, da so slovenski fantje služili v 7., 17., 22., 26., 47. in 78. regimentu pešcev; v 7., 8., 9., 19. in 20. bataljonu lovcev; v 5. in 10. karazirskem regimentu; v 1. dragonskem, v 5. in 7. huzarskem in v 6. ulanskem regimentu. Sodelovali so slovenski fantje tudi v 6. topničarskem ter v 1. in 2. inženirskem polku. Pri žandarmariji pa so slovenski fantje služili v 1. in 10. polku, sodelovali pa so tudi v mornariških in drugih enotah (Švajncer, 1992, str. 98).

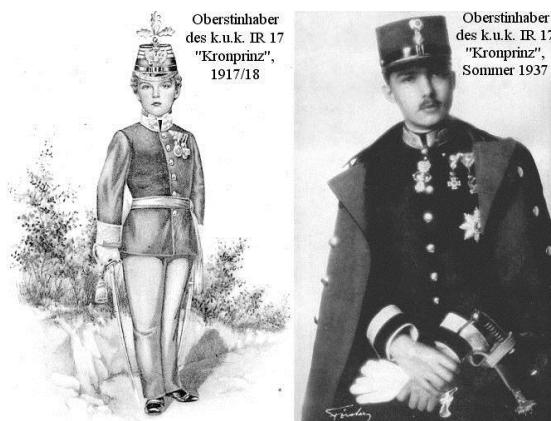
Slika 19: Karta nabornih okrožij in armadnih zborov iz leta 1898
(Vir: <http://forum.ahnenforschung.net/showthread.php?t=51114>)

5.4.1 Pehotni polk št. 7 – Koroški

Naborno območje polka je bila Koroška. Polk je bil z imenom »Regiment Alt-Lothringen zu Fuß« ustanovljen leta 1691. Leta 1720 se je iz »zu Fuß« preimenoval v pehotni polk, leta 1769 pa je dobil polkovno številko 7. Prvo naborno območje polka je bila Frankovska. Leta 1735 so polk prestavili v Toskano od koder je bil ob koncu Napoleonovega obdobja leta 1817 prestavljen v Celovec. Leta 1830 se je polk nahajal v gornji Italiji od koder se je leta 1871 umaknil na Tirolsko in se nato 1882 leta vrnil na Koroško. Medtem je bil polk leta 1878 vključen v tretjo gorsko brigado šeste pehotne divizije, sodeloval pri zasedbi Bosne in Hercegovine in pri napadu na Sarajevo. Leta 1883 je polk kratek čas deloval v okolici Zagreba, 1893 pa je bil razen 2. bataljona prestavljen v novo garnizijo v Gradcu (de.wikipedia.org/wiki/K.u.k._Kärntnerisches_Infanterie-Regiment_Nr._7; 21. 8. 12).

5.4.2 Pehotni polk št. 17 – Kranjski

Naborno območje polka je bila Kranjska. Leta 1674 ustanovljeni polk je prišel iz Češke na Kranjsko v letu 1817 ter se nastanil v Ljubljani, kjer je imel sedež, v Kranju in v Trstu. V polku so služili predvsem slovenski fantje. Leta 1820 sta bila dva bataljona polka poslana v Italijo, eden v Celje in nato v Novo mesto, kjer je 1823. leta opravljal kordonsko službo. 1831. leta je bil polk ponovno poslan v Italijo. Od leta 1836 je bil polk na Kranjskem do leta 1847, ko sta dva bataljona ponovno poslana v Italijo. V Italiji je bil 17. pešpolk precej dejaven. Leta 1821 so grenadirji imenovanega polka sodelovali v ekspedicijskem korpusu in marca vkorakali v Neapelj. Istega leta je drugi bataljon sodeloval pri zatrtju vstaje zoper kralja v Piemontu. Polk je prav tako sodeloval v bojih 1848/49 (Švajncer, 1992, str. 76 – 77). V odločilni bitki pri Solferinu leta 1859 je polk sodeloval brigadi Filipović, v osmem armadnem zboru generala Benedeka, ki je bil sprva določen za rezervo a je v bitki za Sv. Martina uspešno posegel v boj, a žal ne odločujoče. Med prusko-avstrijsko vojno leta 1866 je sodeloval na italijanskem vojskovališču. Polk je leta 1878 sodeloval v sedmi diviziji pri zasedbi Bosne in Hercegovine in ostal potem še eno leto v Livnu. Med leti 1879 in 1882 je polk služil na Dunaju. Zaradi nacionalnih trenj, ki jih armada ni mogla dopustiti, so polk leta 1893 preselili v Celovec. V Ljubljani je ostal le prvi bataljon polka.

Slika 20: Zadnji imeitelj polka kronski princ Otto von Habsburg
(Vir: <http://forum.prohereditate.com/viewtopic.php?t=1483>; 27.12.2012)

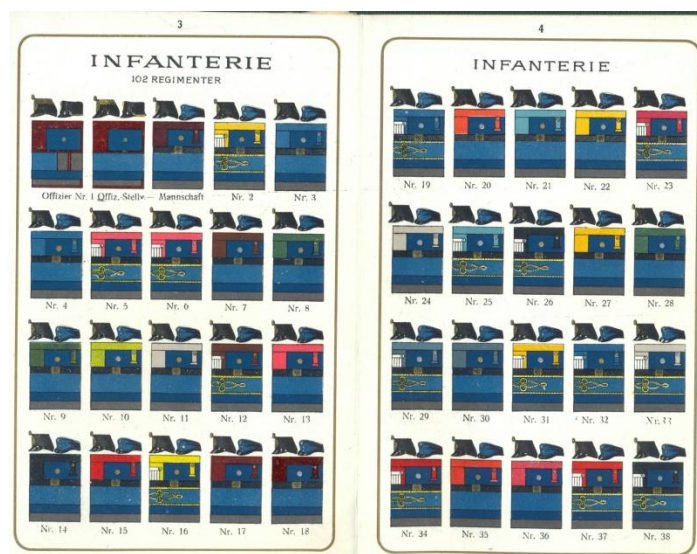
V prvo svetovno vojno se je polk iz Ljubljane poda 12. avgusta 1914 in se že 26. istega meseca prvokrat spopade z Rusi pri Majden Golgorskem v Galiciji. V boju je izgubil polovico oficirjev in vojakov, ranjen pa je bil tudi polkovni poveljnik. V zimskih bojih na Karpatih je sodeloval pri obrambi prelaza Dukla. Februarja 1915 je imel polk le še tristo mož. Prvi bataljon je bil nato maja prestavljen na Soško bojišče, kamor mu je oktobra sledil preostanek polka. V šesti soški ofenzivi je sodeloval v bojih za Podgoro in Oslavje, maja 1916 pa v veliki ofenzivi na Tirolskem, kjer je ostal do konca vojne. Ob koncu vojne so se vojaki 17. pehotnega polka pobratili z Italijani, ki pa so jih ob dospelju lastnih okrepitev zaprli v taborišče, kjer so jih držali še vse leto 1919 (Švajncer, 1992, str. 114-116).

5.4.3 Pehotni polk št. 22 – Dalmatinski

Naborno območje polka je bilo Sinjsko okrožje. V polku so v večini služili Hrvati, Slovenci so bili delno prisotni. Polk je sodeloval v vojni z Italijo leta 1859. (Švajncer, 1992, str. 83) Skupaj z ostalimi slovenskimi polki je sodeloval pri zasedbi Bosne in Hercegovine leta 1878. Nato je bil polk premeščen v Citanuovi, od koder sta se leta 1890 dva bataljona s štabom preselila v Zadar, en v Split in en v Dubrovnik. Leta 1912 so bili štab in trije bataljoni prestavljeni v Mostar, splitski bataljon pa v Sinj.

5.4.4 Pehotni polk št. 27 – Štajerski, Graški

Polk je bil ustanovljen leta 1682. Naborno območje polka je bila zgornja Štajerska, polkovni sedež je bil v Gradcu, v njem pa so služili slovenski fantje v manjšini. Leta 1893 je bil polk prestavljen iz Gradca v Ljubljano. V Gradcu je ostal le tretji bataljon. Med demonstracijami v Ljubljani leta 1908 so pripadniki polka streljali na civiliste-demonstrante in ubijejo Adamiča in Lundra na nabrežju Ljubljance, ki sedaj nosi njuno ime.

Slika 21: Razporeditev polkovnih oznak.

(Vir: <http://www.mlorenz.at/>)

5.4.5 Pehotni polk št. 47 – Štajerski, Mariborski

Polk je bil ustanovljen leta 1682. Naborno območje polka je bilo od leta 1817 slovenska ali spodnja Štajerska. Nastanil se je v Mariboru, kjer je imel sedež ter v Celju in na Ptuj. V polku so poleg slovenskih služili tudi nemški fantje iz Deutschlandberga in Lipnice, ki sta spadali v naborno okrožje polka. Tudi mariborski polk je v letih med 1822 in 1862 sodeloval v spopadih v Italiji. (Švajncer, 1992, str. 77 – 78) V brigadi Württemberg sodelujejo v bitki pri Königgratzu v prusko-avstrijski vojni leta 1866 (Švajncer, 1992, str. 87–88). Skupaj s koroškim sedmim polkom je sodeloval v okviru tretje gorske brigade šeste pehotne divizije pri zasedbi Bosne in Hercegovine. Med leti 1881 – 1882 je polk služil na Dunaju, nato je bil leta 1888 iz Maribora premeščen v Gradec in nato 1895 v Gorico (Švajncer, 1992, str. 77).

10. avgusta 1914. leta je zapustil polk Maribor in se je na galicijskem bojišču 26. avgusta spopadel z Rusi ter izgubil v bojih četrtno moštva. Ob koncu leta je imel polk za seboj 1492 ur bojov in 3072 ur pohodov. V bojih 25. marca 1915 je polk izgubil 1100 mož. Od prve in tretje stotnije je ostalo vsega sedemnajst mož. Konec avgusta istega leta je bil polk prestavljen na soško vojskovališče, kjer je bil deseti bataljon polka že od maja. Med decembrom 1915 in majem naslednjega leta je polk branil hrib Sv. Martina pri Gorici. Spomladi 1916 je skupaj z ostalimi slovenskimi polki sodeloval v ofenzivi na Tirolskem in je bil avgusta vrnjen na soško vojskovališče. Med šesto italijansko ofenzivo, ko je padla tudi Gorica, je polk izgubil 1600 mož. Po preboju pri Kobaridu je bil polk ponovno poslan na Tirolsko, kjer je dočkal konec vojne. Polk je imel predvsem nemške poveljnike in je veljal za zelo zanesljivega (Švajncer, 1992, str. 114–116).

5.4.6 Pehotni polk št. 87 – Štajerski, Celjski

Polk je bil ustanovljen leta 1883. Naborno območje polka je bilo Celje z okolico, Pohorje, Ptuj, Ormož. V polku so služili pretežno slovenski fantje. Imejitelji polka so bili od 1883 do 1890 princ Hohenlohe-Schillingfürst, do leta 1897 Roszkowski in nato Succovaty. Leta 1893 je bil polk prestavljen v Trst in štiri leta kasneje v Pulj. V Celju je ostal prvi bataljon.

V prvo svetovno vojno se je polk podal avgusta 1914, ko je zapustil Celje in se odpelje v Galicijo. V bitki 26. avgusta se je skupaj s 47. mariborskim polkom bojeval pri Zloczowu severno od 17. ljubljanskega polka in izgubi 350 mož. 1050 mož je bilo ranjenih. Po bojih na Karpatih je bil jeseni 1915. leta prestavljen na soško vojskovališče. Maja leta 1916 je bil prav tako kot 17. pešpolk prestavljen na Tirolsko, kjer je sodeloval v ofenzivi. Jeseni leta 1916 je bil ponovno prestavljen na soško fronto, na Kras, kjer se je bojeval za Opatje selo in Lokvice. Začetek leta 1917 je bil polk na položajih pri Solkanu. Med deseto ofenzivo je branil vrh Sv. Gabrijela in v hudih bojih enajste soške ofenzive, 2. septembra 1917. leta, preprečil zavzetje vrha. Novembra istega leta se je ponovno bojeval v Dolomitih, poleti 1918 pa je sodeloval v ofenzivi na Piavi. Maja 1918. leta je bilo v polku 84 % Slovencev in je velja za enega najboljših polkov avstro-ogrske armade (Švajncer, 1992, str. 114–116).

Das Offizierskorps des I.-R. 87 nach der 8. Isonzoschlacht, Oktober 1916.

Slika 22: Častniki 87. polka po osmi soški ofenzivi.

(Vir: <http://www.drustvo-ir87.si/>)

5.4.7 Pehotni polk št. 97 – Primorski

Naborno območje polka je bil Trst z zaledjem. Polk je bil ustanovljen leta 1883 in njegov prvi imeitelj je bil srbski kralj Milan I. Obrenović, za njim pa od leta 1892 Waldstätten. Polk je bil 1893 iz Trsta prestavljen v Pulj in nato po štirih letih vrnjen v Trst, od koder je en bataljon 1908 odšel v Sežano. Leta 1912 je ta bataljon skupaj s

štabom in s še enim bataljonom odšel v Bjelovar, en bataljon pa je odšel v Karlovac. Tretji bataljon je ostal v Trstu.

Polk je skupaj z drugimi slovenskimi polki avgusta 1914 poslan na vzhodno fronto, kjer ostane do konca vojne. Na soškem bojišču od maja 1915 sodeluje le njegov deseti bataljon (Švajncer, 1992, str. 114–116).

5.5 DOMOBRANSKI POLKI

V avstrijskem delu je bilo domobranstvo neposredno vezano na skupno armado, Honved pa je imel lastne urade in administracijo. Aktivne enote domobranstva so nastale šele v sedemdesetih letih 19. stoletja in so bile do konca stoletja na ravni bataljонов. Z razvojem se je domobranstvo vse bolj približevalo redni vojski in je ob koncu monarhije, med prvo svetovno vojno, vključeno tudi v prve bojne vrste (Stergar, 2004, str. 21).

Slika 23: Razporeditev deželne brambe v cislajtarniji (Vir: <http://www.mlorenz.at>)

5.5.1 Domobranski pehotni polk št. 3 – Graški

Polk je bil ustanovljen leta 1889 in se je popolnjeval iz nabornega okrožja 27. graškega in iz dela nabornega okrožja 47. mariborskega pehotnega polka. Ker so 27. pehotni polk sicer v manjšini, 47. pa v večini sestavljali slovenski fantje, lahko upravičeno sklepamo, da so tudi v 3. graškem domobranskem polku služili slovenski fantje, ki pa v polku zagotovo niso predstavljali večine. Sedež polka je bil v Gradcu, kjer je bila nastanjena tudi večina moštva, en bataljon pa je bil nastanjen v Leobnu.

5.5.2 Domobranski pehotni polk št. 4 – Celovski

Polk je bil ustanovljen leta 1889 in se je popolnjeval iz nabornih okrožji 7., 17., 87. in 97. pehotnega polka. Ker so v vseh omenjenih polkih služili tudi slovenski fantje, v nekaterih večinsko, upravičeno sklepamo, da so služili tudi v celovškem domobranskem polku. Polk je služil kot gorska enota in je bil nastanjen večinoma v Celovcu in Šmohorju. Kasneje se je polk (verjetno leta 1911) tudi preimenoval v 1. gorski strelski polk, v katerem je služilo 27 % Slovencev (Švajncer, 1992, str. 117).

5.5.3 Domobranski pehotni polk št. 5 – Puljski

Polk je bil ustanovljen leta 1889 in se je do leta 1905 imenoval tržaški in je rezidiral v Trstu. Polk se je popolnjeval iz nabornih okrožji 97. primorskega polka in okrožja za popolnjevanje vojne mornarice. Leta 1905 je bil polk prestavljen v Pulj in se je od tlej imenoval puljski. Dve leti kasneje je prišel v Pulj tudi drugi bataljon polka, ki je bil poprej nastanjen v Gorici.

5.5.4 Domobranski pehotni polk št. 26 – Mariborski

Polk je bil ustanovljen leta 1901 in se je popolnjeval iz dela nabornega okrožja 47. štajerskega – mariborskega in nabornega okrožja 87. štajerskega – celjskega pehotnega polka. Sedež polka je bil v Mariboru, njegov drugi bataljon pa je bil nastanjen v Celju.

Polk se je v spopade prve svetovne vojne vključil avgusta 1914 na vzhodni fronti in je bil nato jeseni 1915. leta premeščen na soško vojskovališče. Sodeloval je v bojih za Sv. Mihaela, na Doberdobo, spomladi leta 1916 v ofenzivi na Tirolskem in se je oktobra 1917 vrnil na Sočo. V dvanajsti soški ofenzivi je zavzel Bovec skupaj z 2000 italijanskimi vojaki, 32-imi topovi in 23-imi strojnici. Konec vojne je dočakal na Tirolskem vojskovališču (Švajncer, 1992, str. 114 – 116).

5.5.5 Domobranski pehotni polk št. 27 – Ljubljanski

Polk je bil ustanovljen leta 1901 in se je popolnjeval iz nabornih okrožji 17. kranjskega in 97. primorskega peš polka. Polk je bil nastanjen v Ljubljani in je bil po naravi prav tako kot celovski 4. domobranski – gorski polk. Polk se je leta 1911 preoblikoval v gorski strelski polk in se med prvo svetovno vojno tudi preimenoval v 2. gorski strelski polk.

V prvo svetovno vojno se je polk vključil avgusta 1914 v Galiciji, kjer je v bojih pri Peremyshlyanih, 26. avgusta, doživel hude izgube. Decembra je štel polk še 500 moških, spomladi 1915 le še 300. Septembra istega leta je bil premeščen na soško vojskovališče. Deveti bataljon polka je že maja sodeloval v bitki za Doberdob. Septembra 1915 je polk sodeloval v bojih za Rombon, Šmohor in Veliki Lemež. Spomladi je sodeloval v ofenzivi na Tirolskem, junija pa je bil zaradi ruske ofenzive ponovno prestavljen na vzhodno vojskovališče. Konec avgusta se je vrne na Sočo, oktobra pa sodeloval v bojih za Lokvico in Hudi Log. Ko je v enajsti ofenzivi branil Sv. Gabrijela je izgubil polk 1200 moških. Leta 1918 se je polk prebil do Piave. Ob koncu vojne, maja 1918, je bilo v polku 88 % Slovencev (Švajncer, 1992, str. 114–116).

Švajncer v svoji knjigi *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev* navaja 26. mariborski in 27. ljubljanski črnovojniški polk, čeprav gre za domobranski polk (Švajncer, 1992, str. 117).

5.6 LOVCI, DRAGONCI IN TOPNIČARJI

Slika 24: Pokrivalo lovcev s številko polka
(Vir: <http://www.mlorenz.at/>)

5.6.1 Kranjski lovski bataljon št. 7

Bataljon je bil ustanovljen 1808. leta. Njegovo naborno okrožje je bilo na Kranjskem, sedež pa je imel v Kanalu ob Soči. V letih med 1905 in 1911 je bila prva stotnija polka stacionirana v Tolminu. V bataljonu so služili pretežno slovenski fantje.

5.6.2 Koroški lovski bataljon št. 8

Bataljon je bil ustanovljen 1808. leta. Njegovo naborno okrožje je bilo na Koroškem. V bataljonu so Slovenci predstavljali manjšino, 15 % (Švajncer, 1992, str. 117). Med leti 1900 in 1914 je bil bataljon nastanjen v Trbižu, Kočah in v Beljaku.

5.6.3 Štajerski lovski bataljon št. 9

Bataljon je bil ustanovljen 1808. leta. Njegovo naborno okrožje je bila v začetku vsa notranja Avstrija, od leta 1853 pa Štajerska. Glede na to, da je bil sedež nabornega okrožja med leti 1830 – 36 in leta 1848 Ptuj, kaže na prisotnost slovenskih fantov v bataljonu kljub nemškemu značaju samega mesta Ptuja. Bataljon je bil nato prestavljen v Bruck na Muri in od tam leta 1894 v Beljak. Iz Beljaka je bil nato leta 1910 prestavljen v Koče, ko so kraj zapustili koroški lovci, ki so bili prestavljeni v Beljak.

5.6.4 Primorsko-kranjski lovski bataljon št. 20

Bataljon je bil ustanovljen leta 1849 z nabornim okrožjem na tržaškem in Primorskem. Bataljon je bil nato prestavljen v Judenburg, od koder se je 1905. leta vrnil v Trst. Od leta 1912 je bil nastanjen v Cormonsu v bližini Gorice. V njem so večino predstavljali slovenski fantje in Tržačani. Maja 1918 je v polku služilo 43 % Slovencev (Švajncer, 1992, str. 117).

5.6.5 Štajersko-koroško-kranjski dragonski polk št. 5

Polk je bil kot kurasirski ustanovljen leta 1721. V novi konjeniški razvrstitvi iz leta 1769 je bil označen kot konjeniški polk št. 14. S spremembo sistema označevanja polkov leta 1798 dobi polk novo ime, kurasirski polk št. 9. Ko so leta 1915 ukinili imena imeiteljev polkov, se je polk imenoval le še dragonski polk št. 5. Polk je imel naborno okrožje v notranji Avstriji in v njem so slovenski fantje predstavljali polovico moštva. Polk so leta 1902 iz Maribora preselili v Dunajsko Novo mesto, v Mariboru pa je ostal kader za popolnjevanje polka. Leta 1908 so nato prvi divizion in štab polka preselili v Gorico, drugi divizion v Slovensko Bistrico, kader za popolnjevanje pa je ostal v Mariboru. V polku je služilo 34 % Slovencev (Švajncer, 1992, str. 117).

5.6.6 Poljski topniški polki št. 7, 8 in 9

Vsi trije polki so bili ustanovljen leta 1908 z nabornim okrožjem v Notranji Avstriji, kjer je bil sedež tretjega korpusa v Gradcu. Oba divizionona, štab in dopolnjevalni kader polka št. 7 so bili nastanjeni v Ljubljani, polka št. 8 v Gorici in polka št. 9 v Celovcu. Domnevamo lahko, da je bilo razmerje prisotnosti slovenskih fantov v polku podobno kot v 27. štajerskem-graškem pehotnem polku.

5.6.7 Poljski havbični polk št. 3

Slovenski fantje so bili v manjšini zastopani tudi v leta 1854 ustanovljenem polku z nabornim okrožjem v Notranji Avstriji. Štab polka z obema divizionoma je bil nameščen v Mariboru (Švajncer, 1992, str. 117).

5.6.8 Gorski topniški polk št. 3

Slovenski fantje so bili prav tako prisotni pri gorskem topništvu, ki je imelo kot vse drugo topništvo sedež nabora pri sedežu korpusa v Gradcu in se je popolnjevalo s kadri iz vsega območja tretjega korpusa, tj. iz Notranje Avstrije. Gorski topniški polk je bil ustanovljen leta 1908. Poleg štaba sta ga sestavljala topovski in havbični divizion. Polk je bil nastanjen v Beljaku.

5.6.9 Trdnjavsko topniški polk št. 4

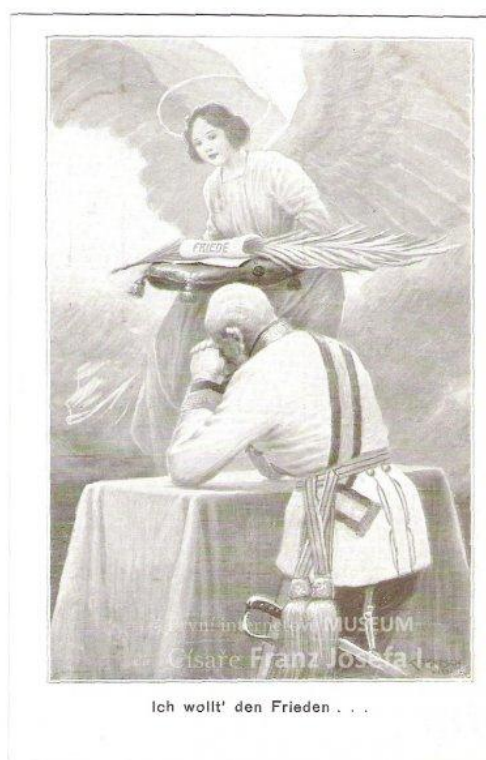
Trdnjavsko topniški polk št. 4 je bil kot večina njemu enakih ustanovljen leta 1891. Popolnjeval se je s kadri iz nabornih območji II. dunajskega in III. graškega korpusa. Polk je bil nastanjen v trdnjavi v Pulju (Švajncer, 1992, str. 117).

5.7 PRVA SVETOVNA VOJNA

Po Švajncerju naj bi bila prva svetovna vojna za Nemce v avstro-ogrski monarhiji obračun s slovanstvom. Prav tako bi Švajncer rad prikazal naklonjenost Srbom in srbski borbi proti monarhiji, kot naraven vzgib slovenskega življa. (Švajncer, 1992, str. 108) S tem se vsekakor ne moremo v celoti strinjati, saj njegove trditve izhajajo iz prepričanja, ki se je začelo pojavljati na slovenskem v drugi polovici 19. stoletja in se je iz propagandnih razlogov močno utrdilo po drugi svetovni vojni. Prepričanje namreč, da smo Slovenci narod stoletja tlačanih hlapcev, ki so se šele s propadom monarhije in dokončno z zmago komunistične partije znotraj OF po koncu druge svetovne vojne otresli tisočletnega germanskega jarma. Glede na splošno znana dejstva, da so se vpletene sile v vojno podale v pričakovanju kratkotrajnega spopada in glede na slovensko vsaj deklarativno zvestobo cesarju, tako na političnem kot na vsakdanjem nivoju, si upam trditi, da se avstro-ogrski armada ni

pripravljala na obračun s Slovani in da se Slovenci niso pripravljali na izdajo cesarja, vsaj ne do leta 1918.

Slovenski polki, ki so spadali pod tretje generalno poveljstvo, tj. v graški korpus, so bili z izjemo prvega bataljona 87. celjskega polka vsi poslani na vzhodno bojišče v Galicijo. Avgusta 1914 so bili slovenski polki skupaj s celotnim tretjim armadnim zborom razbiti in so se bili primorani skupaj z ostalo armado umakniti vse do karpatskih prelazov, kjer so se v zimi nadaljevali hudi pozicijski boji.

Slika 25: Cesar miru je svoje narode povedel v poslednjo vojno monarhije.

(Vir: <http://www.franzjosephmuseum.at/franz-josef-574.html>)

Ko je antanti z obljubami iz londonskega pakta na svojo stran uspelo pridobiti do takrat nevtralno Italijo, je ta 23. maja 1915 Avstro-Ogrski napovedala vojno. Odnos Slovencev do vojne se je takrat zaradi fronte na domačih tleh popolnoma spremenil. V maju leta 1915 je poveljstvo avstro-ogrske armade poslalo proti italijansko-avstrijski meji deset pehotnih bataljonov redne vojske in devet domobranskih bataljonov. Zaradi pomanjkanja vojaštva so razmišljali o vzpostavitvi frontne linije na Savi, a so jo kasneje na vztrajanje feldmaršala Borojevića, ki skupaj s peto armado prevzame obrambo, vzpostavili na Soči. V enajstih italijanskih ofenzivah so uspeli Italijani zavzeti le težko branljivo Gorico in Banjško planoto, v ostalih ofenzivah je prišlo do minimalnih ali celo do nikakršnih korekcij frontne črte. V dvanajsti soški ofenzivi – preboju pri Kobaridu, oktobra 1917. leta pa so avstrijsko-nemške enote

popolnoma razbile italijansko frontno črto. Sledila je gonja italijanskih begunov do reke Pijave.

Na drugih vojskovališčih zasledimo slovenske fante leta 1914 v okviru tržaškega topništva na belgijsko-francoskem vojskovališču. Naše topniške enote so sodelovale tudi na turškem vojskovališču, v boju z Angleži za Galipoli. Na romunskem vojskovališču, v bitki na Romaniji planini, je sodeloval bataljon 27. črnovojniškega polka (Švajncer, 1992, str. 111).

6 VIRI IN LITERATURA

- Anderson, M. S. (1995). *The war of the Austrian succession 1740-1748*. London; New York : Longman, 1995.
- Andrejka, J. (2004). *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878*. Ljubljana: Karantanija.
- Capuder, K. (2005). *Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17*. Ljubljana: Karantanija.
- http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Kriegen (dostopno 17. 12. 2012)
- http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_k.u.k._Kampftruppen (dostopno 17. 12. 2012)
- <http://www.mlorenz.at/> (dostopno 17. 12. 2012)
- Pohl, W., Vocelka, K. (1994). *Habsburžani: zgodovina evropske rodbine*, Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Švajncer, J. (1990). *Slovenska vojska 1918-1919*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Švajncer, J. (1991). *Vojna in vojaška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Republiški sekretariat za ljudsko obrambo.

7 KAZALO SLIK

Slika 1: Marija Terezija.....	3
Slika 2: Franc Jožef I.....	5
Slika 3: Pragmatična sankcija iz leta 1713.....	6
Slika 4: Friderik II.	7
Slika 5: Feldmaršal Daun.	9
Slika 6: Feldzeugmeister Laudon.	10
Slika 7: Beograjska trdnjava leta 1790.....	12
Slika 8: Napoleon.	13
Slika 9: Napoleon v Rusiji.....	16

Slika 10: Muratova invazija v Italiji.	17
Slika 11: Trdnjavski četverkot.	18
Slika 12: Italijanska žarišča v revolucionarnem obdobju.	20
Slika 13: Potek krimske vojne. V levem zgornjem kotu Vlaška in Moldavija.	21
Slika 14: Češko vojskovališče 1866. leta.	24
Slika 15: Italijansko vojskovališče s Soško fronto na vzhodu.	26
Slika 16: Vojni minister Kuhn.	28
Slika 17: Friedrich von Beck.	30
Slika 18: Nadvojvoda Albrecht.	31
Slika 19: Karta nabornih okrožij in armadnih zborov iz leta 1898.	33
Slika 20: Zadnji imeitelj polka kronski princ Otto von Habsburg.	35
Slika 21: Razporeditev polkovnih oznak.	36
Slika 22: Častniki 87. polka po osmi soški ofenzivi.	37
Slika 23: Razporeditev deželne brambe v cislajtaniji.	38
Slika 24: Pokrivalo lovcev s številko polka.	40
Slika 25: Cesar miru je svoje narode povedel v poslednjo vojno monarhije.	43